МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та
аспірантської підготовки
Кафедра економіки
природокористування

Магістерська кваліфікаційна робота

на тему: Оцінка ризиків діяльності підприємства та шляхів їх зниження
(на прикладі ТОВ «Агро-Юг»)

Виконав студент 2 курсу
спеціальності 051 – Економіка
спеціалізації "Економіка довкілля та
природних ресурсів"
Войцеховський Владислав Володимирович

Керівник: к.е.н., доц. Арестов Сергій
Вікторович

Рецензент: к.е.н.,доц. Смірнова Катерина
Володимирівна

Одеса 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Магістерської підготовки
Кафедра Економіки природокористування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 051 – Економіка
Спеціалізація "Економіка довкілля та природних ресурсів"

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Д.е.н., проф.. Губанова О.Р
"26"жовтня 2020 р.

З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Войцеховському Владислав Володимировичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: «Оцінка ризиків діяльності підприємства та шляхів їх зниження (на прикладі ТОВ «Агро-Юг»)»

керівник роботи Арестов Сергій Вікторович, к.е.н., доцент.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом вищого навчального закладу від "16" жовтня 2020 року № 124-С
2. Строк подання студентом роботи 05.12.2020
3. Вихідні дані до роботи: дані статистичної звітності, наукові публікації:статті,тези, нормативно-правова база.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): Теоретичні засади дослідження економічної системи на ТОВ «Агро-юг».
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
1) Методи оцінки ризику. 2) Алгоритм управління ризиками. 3) Основні засоби зниження ризику. 4) Основні техніко-економічні показники діяльності ТОВ «Агро-юг» 5) Аналіз коефіцієнтів оптимального співвідношення власного і залученого капіталу. 6) Аналіз фінансових результатів. 7) Основні напрямки щодо зниження фінансових ризиків на ТОВ «Агро-юг». 8) Зведена таблиця значень фінансових коефіцієнтів за різними варіантами структури капіталу. 9) Умови надання банками кредиту за місцем розташування ТОВ «Агро-юг». 10)Розрахунок ефекту фінансового левериджу.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 26.10.2020р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	Робота з літературними джерелами	26.10.2020-28.10.2020	92	Відмін.
2	Розділ 1. Теоретичні аспекти оцінки та засоби управління ризиками підприємства.	28.10.2020-2.11.2020	90	Відмін.
3	Розділ 2. Аналіз господарської діяльності ТОВ «Агро-юг»	2.11.2020-6.11.2020	91	Відмін.
4	Розділ 3. Розробка пропозицій щодо управління ТОВ «Агро-Юг»	6.11.2020-11.11.2020	90	Відмін.
5	Рубіжна атестація	11.11.2020-16.11.2020	90	Відмін.
6	Написання вступу та висновків, оформлення списку використаних	16.11.2020-27.11.2020	91	Відмін.
7	Оформлення роботи	27.11.2020-5.12.2020	90	Відмін.
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90	Відмін.

Студент __ _____ **Войцеховський В.В.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____ **Арестов С.В.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

На магістерську кваліфікаційну роботу: Оцінка ризиків діяльності підприємства та шляхів їх зниження (на прикладі ТОВ «Агро-Юг»)

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та методичних основ оцінки ризиків діяльності підприємства та шляхів їх зниження, що забезпечує еколого-економічні засади розвитку виробництва продукції.

Об'єктом дослідження є еколго-економічні засади розвитку виробництва.

Предметом дослідження є теоретичні,методичні і практичні питання щодо ефективного функціонування і вдосконалення еколого-економічних засад виробництва.

У кваліфікаційній роботі розглянуті теоретичні аспекти управління основними ризиками підприємства та використання фінансового левериджу, проведено аналіз господарської діяльності, а також розроблені пропозиції з управління фінансовими ризиками підприємства.

Ключові слова: ризик, аналіз, управління, власний і займомний капітал, рентабельність, ефект фінансового левериджу.

Робота викладена на 83 сторінках, містить 15 таблиць, 8 рисунків, 41 найменувань літературних джерел.

ANNOTATION

On the master's qualification for the robot: Assessment of the economic efficiency of the enterprise and the lower level of the economy (on the application of TOV "Agro-Yug")

By the method of advancing the theoretical and methodical foundations of the assessment of the efficiency of the enterprise and the nobility and lowering, which will prevent the development of the viral product.

About the latest news for a short period of time, the development of virobnitstva.

The subject of advancing theoretical, methodical and practical nutrition for effective function and thorough understanding of ecological and economic ambushes is viral production.

The theoretical aspects of the management of the basic principles of the enterprise and the financial leverage were examined by the qualified robots, an analysis of the state's performance was carried out, as well as the fragmentation of the propositions of the management of the principles of financial leverage.

Key words: risik, analysis, management, power and loan capital, profitability, effect of financial leverage.

The report about thesis: 83 sides, revenge 15 tables, 8 drawings, 41 new literary.

ЗМІСТ

ВСТУП.....7

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ТА ЗАСОБИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....10

1.1 Основні ризики підприємства та методи їх оцінки.....10

1.2 Управління ризиками в діяльності підприємства.....22

1.3 Фінансові джерела підприємства, їх переваги та недоліки.....27

1.4 Оптимізація структури капіталу підприємства.....33

Висновки до розділу 1.....38

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «АГРО-ЮГ».....41

2.1 Загальна характеристика ТОВ «Агро-юг» та техніко-економічні показники його діяльності.....41

2.2 Аналіз балансу підприємства.....45

2.3 Оцінка ризиковості підприємства на основі показників фінансового стану.....51

2.4 Аналіз результатів діяльності підприємства.....56

Висновки до розділу 2.....60

РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ТОВ «АГРО-ЮГ».....62

3.1 Заходи щодо зниження ризиків діяльності ТОВ «Агро-юг».....62

3.2 Пропозизії щодо забеспечення оптимальної стуктури капітала.....67

Висновки до розділу 3.....75

ВИСНОВКИ.....76

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....80

ВСТУП

Ризик – складає об’єктивно неминучий елемент прийняття будь-якого управлінського рішення в силу того, що невизначеність – неминуча характеристика умов господарювання. Більшість управлінських рішень підприємства приймається в умовах невизначеності та економічного ризику. Щоб вижити підприємствам потрібно не уникати ризику, а вміти правильно оцінювати його ступінь і безпосередньо управляти ним з метою обмеження. Підприємствам необхідні своєчасне врахування факторів ризику при прийнятті управлінських рішень; кваліфікована організація процесу управління ризиковою ситуацією, що спрямована на забезпечення адаптації діяльності підприємства до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

В умовах об’єктивного існування ризику виникла потреба в певному механізмі, який дозволяє врахувати останній при прийнятті та реалізації господарських рішень. Таким механізмом стало управління ризиком (ризик-менеджмент).

В даний час серед промислово розвинених країн набули поширення два методологічних підходи до управління ризиками на підприємстві. При старому підході керівники більшості організацій традиційно вважають ризик-менеджмент спеціалізованою та обґрунтованою діяльністю, - це стосується управління страховими і валютними ризиками. Новий же підхід полягає в орієнтуванні всього складу службовців і менеджерів на весь ризик-менеджмент [11]. В Україні традиційно використовується старий підхід до управління ризиками на підприємстві, що суттєво перешкоджає розвитку підприємництва в цілому.

Підприємство, що прагне зайняти провідне місце на ринку і яке бажає отримувати максимум прибутку, не може залишатися осторонь від змін, нових поглядів і підходів до управління ризиками. В результаті цього

необхідно розглянувати всі ризики, як внутрішні, так і зовнішні, які можуть перешкодити організації в досягненні цілей.

Таким чином, актуальність дослідження в сфері управління ризиками на підприємстві обумовлена необхідністю розробки комплексного, всебічного підходу до ризик-менеджменту, який координується в рамках всієї організації. Здатність ефективно впливати на ризики дає можливість успішно функціонувати підприємству, мати фінансову стійкість, високу конкурентоспроможність і стабільну прибутковість.

Метою написання даної кваліфікаційної роботи є виявлення оптимізації структурного капіталу підприємства для зниження фінансового ризику.

Поставлена мета дослідження зумовила постановку і вирішення взаємопов'язаних завдань:

– провести аналіз і оцінку поняття про ризики;

– проаналізувати теоретичні аспекти оцінки ризиків та методи управління ризиками;

– вивчити методологічні підходи в теорії управління ризиками на підприємстві;

– проаналізувати наявні ризики на підприємстві ТОВ «Агро-юг»;

– розробити комплекс заходів з управління ризиками на підприємстві ТОВ «Агро-юг» по оптимізації структури капіталу.

Об'єктом дослідження даної роботи є виробничо-господарська діяльність ТОВ «Агро-юг».

Предметом дослідження є процес управління ризиками на підприємстві ТОВ «Агро-юг» за допомогою оптимізації структури капіталу.

Інформаційною базою дослідження є чинні законодавчі акти і нормативні документи, фінансова звітність, прийнята за основу при аналізі фінансових результатів ТОВ «Агро-юг», наукові публікації вітчизняних і зарубіжних фахівців з теми дослідження. Основними джерелами інформації для аналізу служать звіти про прибутки і збитки, інформаційні дані рейтингових агенств.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, теоретичної частини, аналітичної частини, прикладної частини, висновку, списку використаних джерел, графічного матеріалу.

У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти основних ризиків підприємства, методи управління ризиками підприємства, фінансові джерела підприємства, їх переваги й недоліки, напрямки оптимізації структури фінансових джерел підприємства.

У другому розділі проведено аналіз господарської діяльності ТОВ «Агро-юг».

У третьому розділі розроблені пропозиції з управління фінансовими ризиками ТОВ «Агро-юг».

Розроблені у кваліфікаційній роботі пропозиції мають реальний характер та можуть бути використані у практичній діяльності ТОВ «Агро-юг».

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ТА ЗАСОБИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Основні ризики підприємства і методи їх оцінки

За сучасних умов розвитку кожне підприємство зустрічається з таким явищем, як ризик. Ризик прийнято розглядати як ситуацію, вірогідність чи подію. Водночас ризик – це ймовірність відхилення наявного результату від очікуваного.

Ризики, які найчастіше зустрічаються в діяльності підприємства: ризик, пов’язаний з нестабільною політичною і економічною ситуацією в країні; ризик зниження економічного потенціалу; ризик зниження наукового та інноваційного потенціалу; ризик втрати кадрового потенціалу; ризик майнової шкоди внаслідок порушення договірних зобов’язань та інших причин; ризик втрати престижу організації; ризик зміни вартості факторів виробництва; ризик втрати керованості; ризик зниження якості продукції та послуг; ризик зміни зовнішньоекономічних чинників.

Сутність ризику полягає в наступному:

а) ризик - це складне багатоаспектне явище, пов'язане з фінансово-господарською діяльністю підприємства;

б) ризик пов’язаний з невизначеністю, при прийнятті управлінських рішень майбутнього результату і ймовірності настання в ході здійснення діяльності підприємства [13].

Невизначеність і мінливість зовнішнього і внутрішнього середовища, обмеженість ресурсів і капіталу, збільшення частоти і обсягів витрат при здійсненні господарської діяльності вимагають теоретичного розгляду питань ризику, ризик-менеджменту підприємства.

Невизначеність трактують також як фундаментальну характеристику недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями щодо певної проблемної ситуації.

Сутність ризику розкривають його основні елементи:

а) ймовірність відхилення від допустимої мети, заради якої здійснювалась обрана альтернатива;

б) ймовірність досягнення бажаного результату;

в) відсутність впевненості в досягненні поставленої мети;

г) ймовірність матеріальних, моральних та інших втрат, пов’язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи.

Науковці пропонують здійснювати класифікацію ризиків за такими ознаками [13]:

– щодо масштабу і розмірів (ризик глобальний, локальний);

– щодо аспектів (психологічний, соціальний, економічний, юридичний, політичний, медико-біологічний);

– за ступенем об’єктивності та суб’єктивності рішень (ризик з об’єктивною та об’єктивно-суб'єктивною ймовірністю);

– за ступенем (мірою) різиконасиченості рішення (мінімальний, середній, оптимальний, максимальний (або допустимий, критичний, катастрофічний));

– за типом (раціональний (обгрунтований), нераціональний (необгрунтований), авантюрний (азартний));

– за часом прийняття рішення (випереджальний, своєчасний, запізнілий);

– за чисельністю осіб, які приймають рішення (індивідуальний, груповий);

– по ситуації прийняття рішення (стохастичний (в умовах невизначеності), конкуруючий (в умовах конфлікту), розпливчастий (в умовах нечітко сформульованих вимог), комплексний).

Найбільш важливі елементи ризиків[14]:

а) час виникнення, за якими елементи ризиків розподіляються на ретроспективні, поточні та перспективні;

б) основні чинники виникнення, за якими ризики діляться на політичні, пов'язані зі змінами політичних обставин, що впливають на діяльність підприємства (закриття кордону, заборона вивозу товарів в інші країни і ін.) і економічні (комерційні), на які впливають зміни в економіці підприємства або країни;

в) характер звернення, за яким ризики діляться на зовнішні, рівень яких залежить від політичних, економічних, демографічних, соціальних, географічних чинників, і внутрішні, які залежать від діяльності самого підприємства;

г) характер наслідків, в залежності від якого ризики можна розділити на чисті, що означають ймовірність прийняття негативного або нульового результату, і спекулятивні ризики, які можуть нести в собі як збитки, так і додатковий дохід;

д) найбільша класифікаційна група - це по сфері виникнення, яка ґрунтується на сфері діяльності підприємств.

Види екологічних ризиків на підприємстві:

Харчові підприємства як чинник екологічної небезпеки залежно від шляхів здійснення негативного впливу на навколишнє природне середовище можуть бути безпечними та небезпечними (агресивними). Небезпечні харчові підприємства не здатні забезпечувати 100% використання ресурсів, часто перевищують норми гранично допустимих викидів (скидів) шкідливих речовин у довкілля, накопичують токсичні відходи. Також на підприємствах харчової промисловості можуть виникати надзвичайні ситуації техногенного характеру, що обумовлюється зберіганням на їх території і використанням у технологічному процесі небезпечних речовин. У такому випадку підприємства є джерелом потенційної екологічної небезпеки. Забезпечення екологічної безпеки на рівні харчового підприємства передбачає управління екологічними ризиками протягом усього циклу існування підприємства

відповідно до сукупного ризику екологічних небезпек. Екологічний ризик — це оцінка на всіх рівнях – від локального до глобального – вірогідності появи негативних змін у довкіллі, викликаних антропогенним чи іншим впливом. Під екологічним ризиком також розуміють можливу міру небезпеки заподіяння шкоди довкіллю у вигляді можливих втрат за зазначений час. Розрізнять наступні види екологічного ризику: - прийнятний екологічний ризик – це ризик, рівень якого виправданий з точки зору як екологічних, так і економічних, соціальних та інших проблем у конкретному суспільстві і в конкретний час; - гранично допустимий екологічний ризик – максимальний рівень прийнятного екологічного ризику. Він визначається за всією сукупності несприятливих екологічних ефектів і не повинен перевищувати допустимі рівні незалежно від інтересів економічних або соціальних систем; - незначущий екологічний ризик – мінімальний рівень прийнятного екологічного ризику. Визначається як 1% від гранично допустимого екологічного ризику; - індивідуальний екологічний ризик – це ризик, який зазвичай ототожнюється з імовірністю того, що людина в ході своєї життєдіяльності зазнає несприятливого екологічного впливу. Індивідуальний екологічний ризик характеризує екологічну небезпеку в певній точці простору, де знаходиться індивідуум, тобто характеризує розподіл ризику у просторі. Це поняття може широко використовуватися для кількісної характеристики територій, на які мають вплив негативні фактори.

Розрізняють три складові екологічного ризику:

- оцінка стану здоров’я людини і можливого числа жертв;
- оцінка стану біоти за біологічними інтегральними показниками;
- оцінка впливу забруднюючих речовин на людину і довкілля.

Важливою складовою оцінки ризику є ідентифікація небезпек. Основне її завдання полягає у виявленні (на основі інформації про об'єкт, результатів експертизи й досвіду роботи подібних систем) і докладному описі всіх властивих системі небезпек. За останнє десятиліття у міжнародній практиці були розроблені та впроваджені стандарти щодо вирішення проблем охорони

навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів.

До основоположних стандартів у сфері екологічного управління належать стандарти серії ISO 14000, які допомагають зменшити тиск виробничої діяльності на довкілля впровадженням екологічно орієнтованих методів керування .Стандарт містить перелік рекомендованих процедур, а саме:

• виявлення екологічних аспектів діяльності підприємства;

• ідентифікація законодавчих і нормативних актів, а також інших документів, що визначають екологічні вимоги до діяльності підприємства, та забезпечення доступу до них; • навчання персоналу;

• обмін інформацією (комунікації);

• створення системи власних документів екологічного менеджменту та забезпечення контролю за нею;

• контроль за дотриманням екологічних вимог на робочих місцях (виробничий екологічний контроль);

• прогнозування потенційних аварійних ситуацій та визначення необхідних дій персоналу в цих ситуаціях;

• моніторинг та вимірювання екологічних показників діяльності підприємства;

• оцінка відповідності фактичних екологічних показників встановленим вимогам;

• визначення прав і обов'язків осіб, що беруть участь в екологічному менеджменті, і їх відповідальності при виявленні невідповідностей екологічних показників установленим вимогам і нормативам;

• проведення аудитів системи екологічного менеджменту. Розвиток харчової промисловості в Україні в сучасних умовах супроводжується зростанням її техногенного навантаження, внаслідок використання небезпечних речовин. Для аналізу ризику, встановлення його припустимих меж у зв’язку з вимогами безпеки і прийняттям управлінських рішень необхідна: наявність інформаційної системи, звітність про передбачувану господарську діяльність,

експертиза безпеки і складання альтернативних проектів, розробка техніко-економічної стратегії збільшення безпеки та складання прогнозів екологічних ризиків, і аналітичне визначення рівня ризику. Стандарт ISO 14001 встановлює вимоги до системи екологічного менеджменту, що дозволяють будь-якому підприємству сформулювати екологічну політику і мету відповідно до вимог природоохоронного законодавства своєї країни.

Господарська діяльність підприємства складається з операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Кожна з цих діяльностей має свою специфіку ризику.

Операційній ризик можна визначити як ризик прямих або непрямих втрат, викликаних помилками або недосконалістю процесу, систем на підприємстві, помилками або недостатньою кваліфікацією персоналу підприємства, або несприятливими зовнішніми подіями не фінансової природи. Операційні ризики відрізняються від інших видів ризиків тим, що їх джерело найчастіше лежить всередині самої системи. Таким чином, ризик може бути зменшений за рахунок усунення народжуючої його причини. Методи зниження також є фактично методами організації внутрішнього контролю (розподіл функцій, незалежність оцінки результатів діяльності, подвійне введення і підтвердження операцій, контроль умов угод, підтвердження угоди контрагентом і т.д.) [14].

Під фінансовим ризиком підприємства розуміють ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності. Виділяють наступні види фінансових ризиків: ризик зниження фінансової стійкості, ризик неплатоспроможності, інвестиційний, інфляційний, процентний, валютний, депозитний, кредитний, податковий, структурний, криміногенний тощо. Основними параметрами оцінки ступеня фінансових ризиків є ймовірність втрат (чим вона більша, тим більше ризик) і розмір втрат (чим він більший, тим небезпечніше ризик).

Сутність інвестиційного ризику можна визначити як можливість або ймовірність настання негативного результату здійснення інвестиційної діяльності. Інвестиційний ризик є невід'ємною частиною самої інвестиційної діяльності, а вплив таких ризиків на економічні та соціальні показники ефективності інвестицій є відображенням якісних характеристик етапу підготовки і аналізу даних, безпосередньо чи опосередковано впливають на інвестиційний процес. Під управлінням інвестиційними ризиками розуміється обгрунтування і реалізація управлінських рішень по забезпеченню підтримки цільової інвестиційної спрямованості по параметрам прибутковості та інвестиційного ризику шляхом варіювання окремих показників [15].

Доцільність прийняття конкретного управлінського рішення, в природі якого закладено певну ступінь ризику, може бути виявлена шляхом його аналізу та оцінки. При оцінці ризику використовують загальні і спеціальні, кількісні та якісні методи оцінки (рис. 1.1).

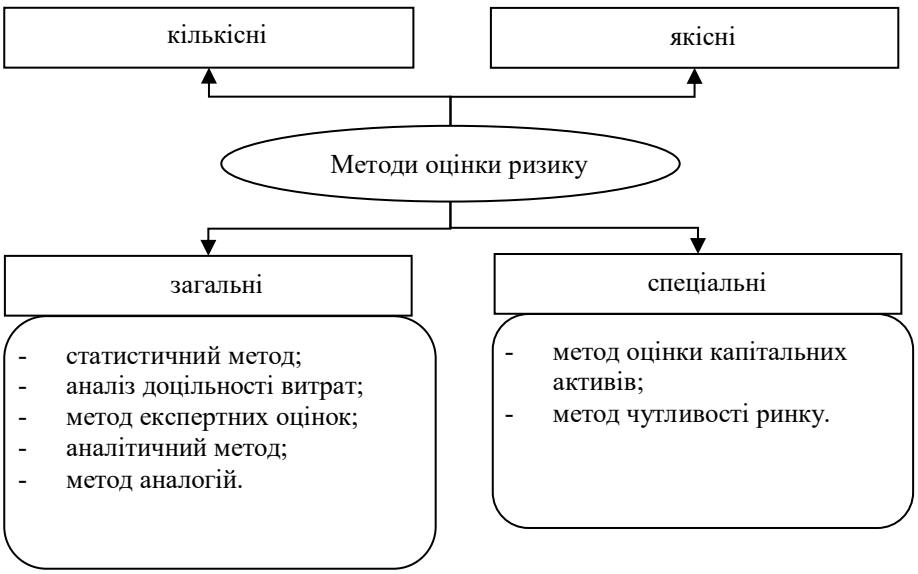

Рисунок 1.1 - Методи оцінки ризику

Головне завдання якісної оцінки ризику - визначити можливі види ризику, оцінити ступінь їх небезпеки і виділити фактори, що впливають на

ступінь ризику. Результати аналізу служать вихідною інформацією для подальшої кількісної оцінки.

Кількісна оцінка ризику полягає в наданні ризику числового значення. Проведення цієї оцінки є особливо важливим, коли існує можливість вибору конкретного управлінського рішення за сукупністю альтернативних варіантів. Найбільш поширеними методами оцінку ризику є загальні.

Статичний метод полягає у вивченні статистики втрат і прибутку, які мали місце на даному чи аналогічному підприємстві, з метою визначення ймовірності події та встановлення ризику [16,3]. Головними інструментами цього методу розрахунку ризику є: ймовірність настання випадкової події, середнє очікуване значення досліджуваної випадкової величини, дисперсія, стандартне (середньоквадратичне) відхилення і коефіцієнт варіації.

Під ймовірністю появи випадкової величини як міри ризику (R) мається на увазі ймовірність виникнення збитків або недоотримання доходів у порівнянні з прогнозованим варіантом:

$$R = P(x), \tag{1.1}$$

де x - випадкова величина збитку;

P (x) - ймовірність виникнення збитків.

З урахуванням результатів досліджень в області оцінки ризику таких вчених, як Т. Бачкаї, Д. Мессіна, В. Рудашевській, була розроблена емпірична шкала ризику, яка може бути рекомендована для використання в роботі підприємства (табл. 1.1) [16, 8]:

Таблиця 1.1 - Емпірична шкала допустимого рівня ризику

Імовірність небажаного результату (величина ризику)	Градації ризику
0,0-0,1	Мінімальний
0,1-0,3	Малий
0,3-0,4	середній
0,4-0,6	високий
0,6-0,8	Максимальний
0,8-1,0	критичний

Однак ця шкала є досить умовною. По-перше, вона суб'єктивна щодо осіб, які запропонували цю шкалу. По-друге, в оцінці ризику велику роль грає не тільки ймовірність, з якою збитки можливі, але і сама величина збитку. Адже збиток в одну і в мільйон грошових одиниць, що стався з однаковою ймовірністю, оцінюється підприємцем як абсолютно різний ризик. По-третє, не менш важливим є і зіставлення цього статистичного показника зі станом суб'єкта, що знаходиться в ризиковій ситуації, так як втрати, які для одного підприємства є неприпустимими, для іншого можуть здаватися незначними.

Межою ризику називається деяка зона загальних втрат ринку, в рамках якої ці втрати не перевищують граничного значення встановленого рівня ризику.

Виділяють чотири зони ризику: безризикова зона, зона допустимого ризику, зона критичного ризику і зона катастрофічного ризику [17, 11].

У процесі прийняття економічних рішень про допустимість і доцільність ризику важливо з'ясувати ймовірність того, що збиток (ризик) не перевищить певного рівня і знаходиться в межах певної зони, тобто:

$$R = P(x \leq x_0), \tag{1.2}$$

де x0 - граничне значення певного рівня шкоди.

Ще одним показником статистичного методу є середнє очікуване значення випадкової величини (математичне очікування) (М), яке представляє собою середньозважене значення величини події, яка пов'язана з ризиковою ситуацією:

$$M = \overline{x} = \sum_{i=1}^{\infty} x_i p_i \quad , \tag{1.3}$$

де $x_и$ - значення випадкової величини;

pi - відповідні ймовірності.

Цей показник є узагальненою кількісною характеристикою і не дозволяє прийняти рішення на користь якого-небудь варіанта вкладення капіталу. Для остаточного рішення необхідно виміряти коливання можливого результату, можливі відхилення очікуваного значення від середньої величини. З метою визначення цих коливань зазвичай обчислюють дисперсію або середньоквадратичне відхилення.

Дисперсія (σ2) - це середньозважене квадратів відхилень дійсних результатів від середньоочікуваного:

, (1.4)

де x - очікуване значення для кожного випадку спостереження;

$\overline{x}$ - середнє очікуване значення;

n - кількість випадків спостереження (частота)

p - ймовірність виникнення ситуації ризику.

Цей показник характеризує розсіювання значення випадкового параметра від його середнього значення. Дисперсія має розмірність квадрата випадкової величини, тому у випадках, коли бажано, щоб оцінка розсіювання мала розмірність випадкової величини, обчислюють середньоквадратичне відхилення.

Середнє відхилення (σ) - це корінь квадратний з дисперсії:

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = \sqrt{D}. \quad (1.5)$$

Економічний сенс середньоквадратичного відхилення з точки зору теорії ризиків полягає в тому, що воно є характеристикою конкретного ризику, яка показує середнє можливе коливання визначеного параметра навколо його середньоочікуванного значення. Це положення дозволяє

використовувати стандартне відхилення як показник ступеня ризику з точки зору ймовірності його реалізації.

Дисперсія і стандартне відхилення є заходами абсолютного коливання і вимірюються в тих же фізичних одиницях, в яких вимірюється ознака. Чим більше розрахункова величина цих показників, тим ризикованіше це управлінське рішення і, відповідно, більш ризикований даний шлях розвитку підприємства.

Поряд зі стандартним відхиленням і дисперсією як ступінь ризику використовують половинчату дисперсію, або так звану семіваріацію, і семіквадратічне відхилення, при визначенні яких враховуються тільки ті майбутні стани економіки, для яких прибутковість нижче очікуваної [18, 11].

Описані вище абсолютні показники ризику не дають можливості проводити порівняння ризикованості напрямків діяльності та конкретних ситуацій за ознаками, вираженими в різних одиницях виміру. Статистичний метод оцінки ризику вирішує це протиріччя шляхом введення коефіцієнта варіації.

Коефіцієнт варіації (V) - це відношення стандартного відхилення до середнього очікуваного значення, виражене у відсотках:

$$V = \frac{\sigma}{\bar{x}} * 100\%. \tag{1.6}$$

Коефіцієнт варіації - величина відносна, тому на її розмір не впливають абсолютні значення досліджуваного показника. З його допомогою можна порівнювати мінливість показників, виражених в різних одиницях виміру. Чим більше коефіцієнт, тим більше розкид значень показників і тим більш ризикованим є аналізований проект.

Ученими встановлена така якісна оцінка різних коефіцієнтів варіації:

- до 10% - слабке коливання;
- 10-25% - помірне коливання;
- більше 25% - високе коливання [8, 4].

Головною перевагою статистичної оцінки ризику є можливість визначити ризик не тільки окремого напрямку діяльності, а й підприємства в цілому. У той же час цей метод має деякі недоліки - необхідний великий масив вихідної інформації, тому не підходить для щойно створеного підприємства.

Метод аналізу доцільності витрат - грунтується на тому, що витрати по кожному конкретному напрямку підприємницької діяльності, а також по окремих її елементів, мають неоднакову ступінь ризику. Інакше кажучи, ступінь ризику різних напрямків діяльності одного і того ж підприємства і ступінь ризику по окремих елементах витрат усередині одного і того ж напрямку діяльності підприємства неоднакова. Визначення ступеня ризику шляхом аналізу доцільності витрат орієнтований на ідентифікацію потенційних зон ризику. Для цього стан по кожному з елементів витрат ділиться на області ризику, є зоною загальних витрат, в межах яких конкретні витрати не перевищують граничного значення встановленого рівня ризику:

– область абсолютної стійкості;
– область нормальної стійкості;
– область нестійкого стану;
– область критичного стану;
– область кризового стану.

Перевага цього методу полягає в тому, що знання статті витрат з максимальним ризиком дозволяє знайти шляхи зниження ризику. Недоліком методу є те, що підприємство не має можливості проаналізувати джерела ризику, а приймає його як цілісну величину, ігноруючи його складові.

Аналітичний метод оцінки ризику - це система статистичних оцінок на основі попереднього експертного відбору ключових параметрів за подальшим аналізом впливу факторів на них [19]. Перевагою цього методу є те, що він поєднує в собі як можливість по-факторного аналізу параметрів, що впливають на ризик, так і виявлення можливих шляхів зниження його

ступеня шляхом впливу на них. До недоліків аналітичного методу відносять значні витрати часу на проведення досліджень і можливість недооцінки окремих компонентів системи.

Метод аналогів - зазвичай використовують в тому випадку, коли інші методи оцінки ризику неприйнятні. Використання цього методу є найбільш корисним, коли необхідно виявити ступінь ризику будь-якого інноваційного напряму діяльності підприємства за відсутності бази для порівняння. Суть методу полягає в тому, що при аналізі ступеня ризику визначеного напрямку підприємницької діяльності доцільно використовувати дані про розвиток аналогічних напрямків у минулому. За цим методом оцінка ймовірності втрат виконується в послідовності, передбачає:

– проведення аналізу минулих факторів ризику на основі різних інформаційних джерел;

– обробку отриманих даних для виявлення залежностей між запланованими результатами діяльності і обліку потенційних ризиків.

Саме можливість оцінки інноваційних ризиків і представляє собою найбільшу перевагу цьому методу. Але є і істотний недолік - дані попередніх періодів повинні застосовуватися в даний час без урахування того факту, що будь-який напрямок господарюючою діяльності знаходиться в постійному розвитку.

В умовах розвитку мінливої економіки часом неможливо порівняти минулі і нинішні показники в одному і тому ж етапі життєвого циклу проекту, що робить багато показників несумісними.

1.2 Управління ризиками в діяльності підприємства

Управління підприємством є складним процесом, пов’язаним з розробкою і прийняттям рішень, результат реалізації яких визначає загальну ефективність діяльності підприємства на ринку [20, 304]. Це обумовлює необхідність врахування умов зовнішнього середовища, які представляють

собою сукупність факторів впливу на діяльність підприємства, і, як наслідок, на рівень його фінансово-економічної безпеки. Вони можуть бути як сприятливими, так і несприятливими для суб’єкта ринку. Негативний вплив несприятливих факторів може призвести до дестабілізації становища підприємства, зниження рівня його фінансово-економічної безпеки і виникнення кризи діяльності. Слід зазначити, що заздалегідь врахувати в процесі прийняття рішень ймовірність прояву всіх без винятку несприятливих чинників практично неможливо,

Управління ризиками в діяльності підприємства - це теоретичне обгрунтування підходів до управління ризиками підприємств і розробка науково-методичних рекомендацій щодо їх застосування [10, 240].

Основні принципи процесу управління ризиками:

а) принцип максимізації - прагнення широкого аналізу можливих причин і факторів виникнення ризику (зниження рівня невизначеності до мінімуму);

б) принцип мінімізації - знизити до мінімуму кількість можливих ризиків і мінімізувати рівень впливу ризику на свою діяльність;

в) принцип адекватності реакції - необхідності адекватно і швидко реагувати на зміни, які можуть призвести до виникнення ризику;

г) принцип прийняття - підприємці можуть прийняти на себе тільки обгрунтований ризик.

Передачу ризику здійснюють або шляхом його розподілу, коли певна частка відповідальності за ризик покладається на співучасника, який здатний його контролювати краще за інших або через механізм зовнішнього страхування. Передача ризику можлива також шляхом укладення ф'ючерсного контракту, який дозволяє передавати ризик несприятливої зміни цін у майбутньому протилежній стороні торговельної угоди.

Найпоширенішою формою передачі ризику є страхування. Сутність зовнішнього страхування ризику в тому, що інвестор готовий відмовитися

від частини доходів, щоб уникнути ризику, тобто погоджується заплатити за зниження ступеня ризику до нуля [18, 464].

Приймаючи рішення про спосіб управління ризиком, слід, перш за все, враховувати можливий рівень збитків та ймовірність реалізації певного типу ризику. При цьому класифікуючи ризики по ймовірності їх реалізації та обсягів можливих збитків, можна виділити два граничних типи:

– ризики, які викликають незначні збитки, ймовірність яких близька до одиниці;

– ризики, які викликають катастрофічні збитки, ймовірність реалізації яких незначна.

При управлінні ризиком використовують алгоритм, наведений на рис. 1.2.

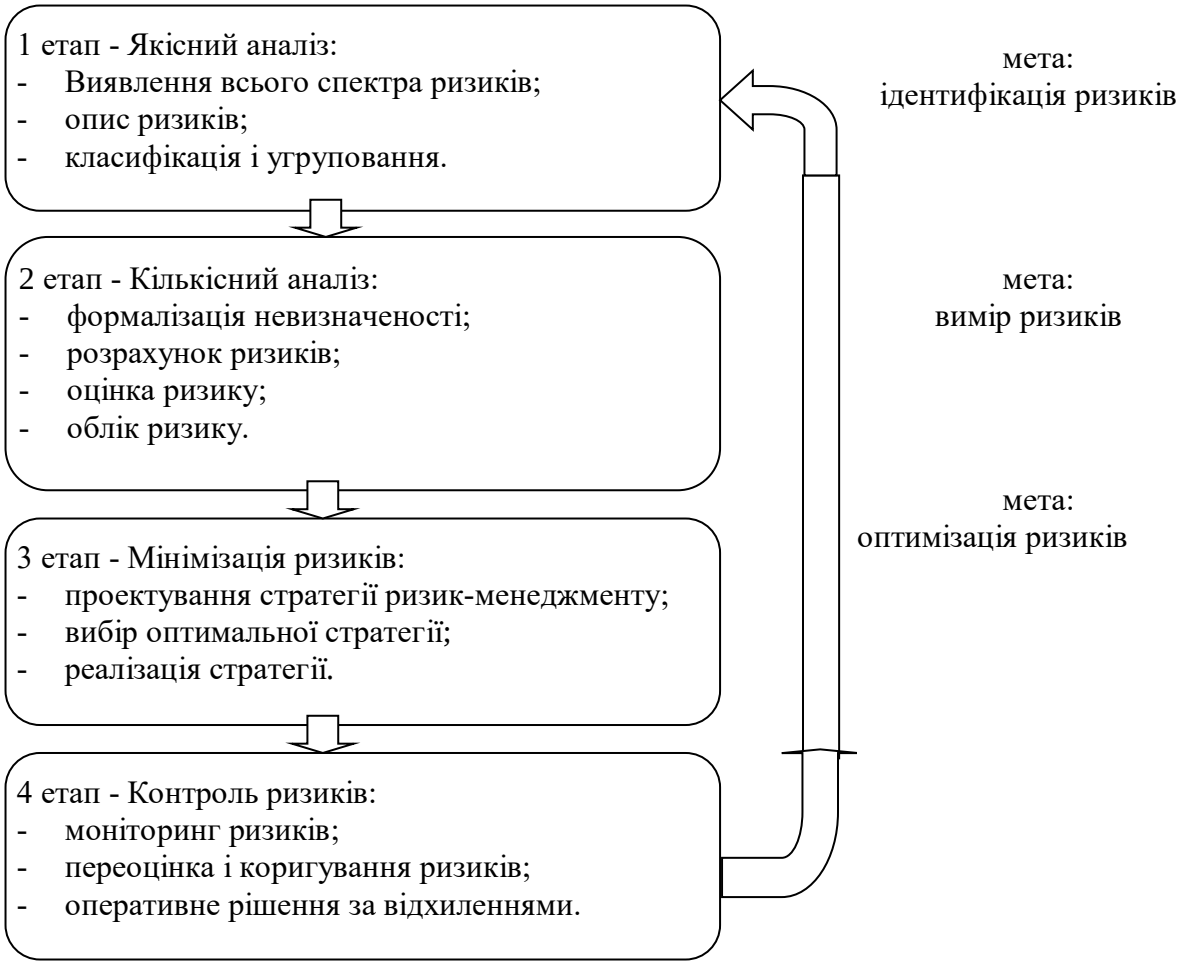

Рисунок 1.2 - Алгоритм управління ризиками

Аналізуючи і оцінюючи ризик необхідно визначити наскільки істотний і загрозливий ідентифікований ризик:

а) якщо ризик несуттєвий - ризик приймається (або збільшується);

б) якщо ризик суттєвий - ризик оптимізується (зменшується) за допомогою зовнішніх і / або внутрішніх методів;

в) якщо ризик загрозливий - ризик уникає або попереджається.

Існує чотири основних засобів зниження ризику (рис. 1.3)[10, 240]:

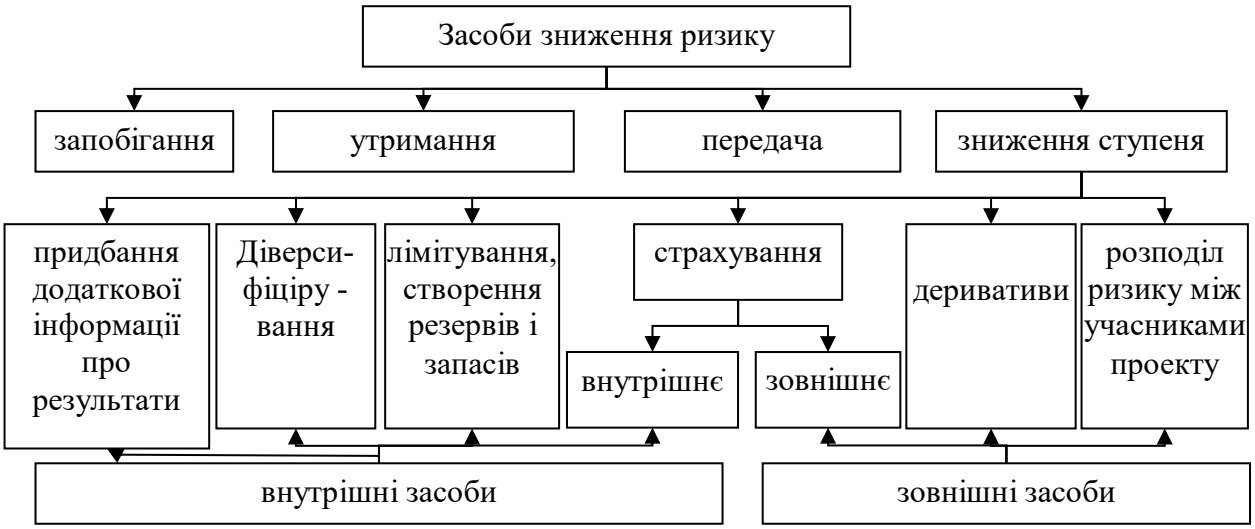

Рисунок 1.3 - Основні засоби зниження ризику

а) запобігання (попередження, уникнення, відмова) - просте ухилення від управлінського рішення, пов’язаного з ризиком, іноді безпосередньо пов’язане з відмовою від отримання прибутку;

б) утримання - залишення ризику за інвестором, тобто на його відповідальності (інвестор, вкладаючи кошти в венчурну фірму, заздалегідь упевнений, що він може покрити за рахунок власних коштів можливі збитки);

в) передача - інвестор передає відповідальність будь-якій особі, наприклад, страховій фірмі шляхом хеджування;

г) зниження ступеня - скорочення ймовірності та обсягу втрат через формування стратегії непередбачених обставин, включаючи створення

страхових резервів на підприємстві, розробка плану дій в разі настання ризикової ситуації і т.п.

Принципами дозволу ризику (згоди на ризик) є наступні принципи:

а) не можна ризикувати більше, ніж це може дозволити власний капітал, тобто необхідно визначити максимально можливий обсяг збитків по даному ризику, порівняти його з обсягом вкладеного капіталу, порівняти його з усіма власними ресурсами і визначити, чи не приведе втрата цього капіталу до банкрутства;

б) треба думати про наслідки ризику - знаючи максимальну величину збитків і до чого вони можуть призвести, приймая рішення про відмову від ризику, передачі його на відповідальність іншій особі або про прийняття відповідальності на себе;

в) не можна ризикувати всім заради нічого - інвестор повинен визначити, наприклад при страхуванні ризику, прийнятне для себе співвідношення між страховою премією і страховою сумою [21, 118].

Ухвалення управлінських рішень на підприємстві передбачає тісний взаємозв’язок всіх видів ризику. Однак якісні прогнози менеджера можуть не здійснитися через несподівані і непередбачені обставини, які не залежать від самої фірми [22, 117].

У повсякденній діяльності підприємств виникає потреба в організації систем управління економічними ризиками. Під системою управління економічними ризиками слід розуміти сукупність взаємопов’язаних і взаємодіючих завдань, принципів, факторів, підходів, методів і етапів управління, які забезпечують досягнення поставлених цілей в умовах ризику і невизначеності.

У кризових ситуаціях виникає безліч ризиків, різних за змістом, величиною ймовірності і розміром можливих втрат і негативних наслідків для певного бізнесу. Все це зумовлює потребу у створенні системи управління ризиком із залученням кваліфікованих ризик-менеджерів - фахівців з управління в ризикових ситуаціях. Цілеспрямований процес

управління передбачає виконання в логічній послідовності взаємозалежних управлінських функцій за рішенням конкретної проблеми з використанням управлінських засобів і методів впливу на персонал [23, 221].

Проблема управління ризиками не може бути ефективно вирішена набором окремих заходів і послуг. Дане завдання вирішується виключно впровадженням комплексної технології управління ризиками, діяльності підприємства, стосується всіх аспектів. В основі технології повинен лежати принцип, згідно з яким жодне бізнес-рішення не може бути прийнято без усвідомлення ступеня ризику, адекватно схваленому рішенню.

Таким чином, захист підприємства від ризику або його зменшення є важливою функцією управління ризиком, особливо в складних економічних умовах. Можливість прогнозування ймовірності виникнення ризиків у багатьох випадках визначається системою їх класифікації, виконує функції алгоритму, на основі яких розробляються і створюються управлінські системи. Система управління ризиками передбачає всебічний аналіз сукупності наявних ризиків, їх ідентифікації, оцінки формування механізмів контролю.

1.3 Оптимізація структури капіталу підприємства

Фінансові відносини виникають в процесі формування і руху (розподілу, перерозподілу і використання) капіталу, доходів, фондів, резервів та інших фінансових джерел коштів підприємства, тобто його фінансових ресурсів. Саме грошові потоки і фінансові ресурси є безпосередніми об’єктами управління фінансами підприємства.

Єдиного погляду на те, що ж таке фінансові ресурси підприємства на даний момент немає.

На думку Ніколаєвої Т.П., фінансові ресурси підприємств - це грошові відносини, пов’язані з формуванням і розподілом грошових доходів і накопичень у суб'єктів господарювання та їх використанням на виконання зобов’язань перед фінансово-банківською системою і фінансування витрат по розширеному відтворенню, соціальному обслуговуванню і матеріальному стимулюванню працюючих [20].

Інша думка говорить, що це кошти підприємства, які є в його розпорядженні [16].

Відповідно до третьої точки зору, фінансові ресурси господарюючих суб’єктів це виражені в грошовому вимірнику економічні відносини, що виникають в процесі створення організацій, в ході виробництва і реалізації продукції, формуванні оборотних і необоротних активів, залучення джерел фінансування, розподілу і використання залучених коштів [17].

Також фінансові ресурси розглядаються як всі джерела грошових коштів, що акумулюються підприємством для формування необхідних йому активів з метою здійснення всіх видів діяльності як за рахунок власних доходів, накопичень і капіталу, так і за рахунок різного виду надходжень.

Кожне визначення пояснює дане поняття по-різному. Хтось вважає, що фінансові ресурси - це гроші, а хтось, що це економічні відносини. Але об’єднує їх те, що кожне з них дає зрозуміти: підприємство без фінансових ресурсів існувати і функціонувати не може.

Фінанси організації (підприємства) виконують три основні функції:

– що забезпечує,
– розподільну,
– контрольну [18].

Функція, що забезпечує, полягає в систематичному формуванні в необхідному обсязі грошових коштів з різних альтернативних джерел для забезпечення поточної господарської діяльності організації та реалізації стратегічних цілей її розвитку. Потреба в коштах підприємства покривається

за рахунок власних доходів, а також за рахунок кредиту та інших позикових джерел.

Розподільна функція тісно пов’язана з першою і проявляється через розподіл і перерозподіл загальної суми сформованих фінансових ресурсів. Розподільна функція заснована на тому, що фінансові ресурси підприємства підлягають розподілу з метою виконання грошових зобов’язань перед бюджетом, кредиторами, контрагентами. Її призначенням є формування і використання цільових фондів грошових коштів, підтримка ефективної структури капіталу.

Контрольна функція передбачає здійснення фінансового контролю за результатами виробничо - фінансової діяльності організації (підприємства), а також за процесом формування, розподілу і використання фінансових ресурсів відповідно до поточних і оперативних планів. Таким чином, контрольна функція є похідною від розподільчої.

Наявність фінансових ресурсів в необхідних розмірах і ефективне їх використання багато в чому зумовлює фінансове благополуччя підприємства, фінансову стійкість, платоспроможність і ліквідність балансу. Розмір цих ресурсів і ефективність їх використання в поточному періоді і на перспективу визначається в процесі фінансового планування.

Формування та використання фінансових ресурсів опосередковується грошовими потоками (різниця між усіма, що надійшли і виплаченими підприємством грошовими коштами за конкретний період) за трьома видами діяльності підприємства: операційної, інвестиційної, фінансової).

Операційної діяльність - це основна діяльність організації, яка спрямована на одержання прибутку.

Інвестиційна діяльність - це діяльність організації, пов’язана з придбанням земельних ділянок, будинків і іншої нерухомості, обладнання, нематеріальних активів та інших необоротних активів, а також їх продажем; здійсненням власного будівництва, витрат на НДДКР; із здійсненням фінансових вкладень, придбанням цінних паперів інших організацій,

наданням іншим організаціям позик і ін. Передбачає рух грошових коштів, пов'язаних з капіталовкладеннями, здійсненням фінансових вкладень, з придбанням дочірніх організацій, а також з продажем об'єктів основних засобів та інших необоротних активів, з продажем цінних паперів та інших фінансових вкладень, отриманням дивідендів і ін [19].

Фінансова діяльність - рух грошових коштів, пов'язаних з надходженням від емісії акцій і інших пайових паперів; з надходженнями від позик і кредитів, наданих іншими організаціями, а також з погашенням позик і кредитів (без урахування відсотків), погашенням зобов'язань з фінансової оренди та ін [19].

Серед вітчизняних економістів найвдаліше обґрунтування сутності капіталу підприємства дано проф. В. В. Сопка. Він вважає, що капітал – це право власності відповідної фізичної або юридичної особи на активи: майно і об'єкти (ресурси), які є на підприємстві.

Структура капіталу підприємства представлена на рис. 1.4.

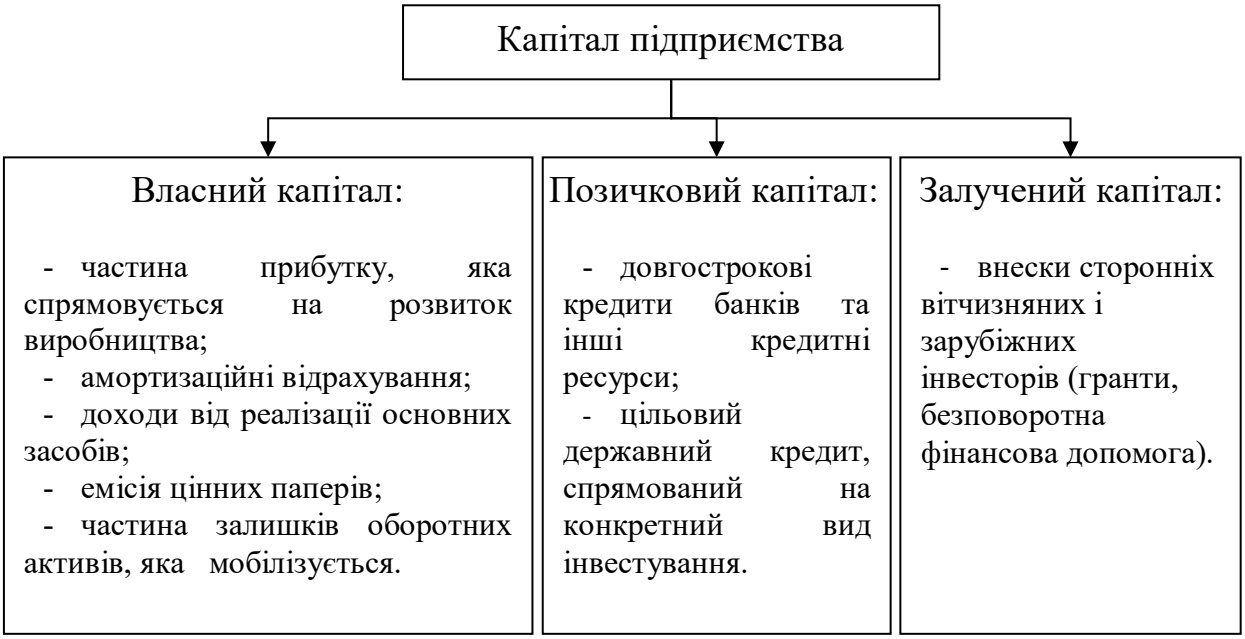

Рисунок 1.4 - Структура капіталу підприємства

Пасивна сторона балансу містить інформацію про те, яка частина капіталу надана в розпорядження підприємства його власниками (власний капітал) і яка - кредиторами (позичковий капітал).

Основу капіталу підприємства складає власний капітал, який є:

– основним початковим і безстроковим джерелом фінансування господарської діяльності підприємства;

– джерелом погашення збитків підприємства;

– показником, який використовується для оцінки фінансового стану підприємства, оскільки він демонструє, з одного боку, ступінь фінансової самостійності підприємства (його незалежність від зовнішніх джерел фінансування), а з іншого - ступінь кредитоспроможності підприємства (забезпеченості вимог кредиторів фактично наявним в підприємства капіталом засновників).

Власний капітал показує частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок коштів власників і власних коштів підприємства. Власний капітал - частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов’язань [20].

Складовими власного капіталу є статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток) [21]. Відомості про розміри статутного і резервного капіталу містяться в статуті підприємства.

Показник власного капіталу є одним з головних індикаторів кредитоспроможності підприємства. Він - основа для визначення фінансової незалежності підприємства, його фінансової стійкості і стабільності. Збереження власного капіталу є одним з основних показників якості фінансового управління підприємством.

Ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позичкових коштів. Використання позичкового капіталу дозволяє істотно розширити обсяг господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу,

прискорити формування різних цільових фінансових фондів, а в кінцевому рахунку - підвищити ринкову вартість підприємства.

Позичковий капітал, який використовується підприємством, характеризує в сукупності обсяг його фінансових зобов'язань (загальну суму боргу). Ці фінансові зобов'язання в сучасній господарській практиці диференціюються таким чином:

– довгострокові фінансові зобов'язання, до яких належать усі форми функціонуючого на підприємстві позичкового капіталу з терміном його використання більше року (основні форми - довгострокові кредити банків і довгострокові кредитні кошти, термін погашення яких ще не настав або непогашені у встановлений термін);

– короткострокові фінансові зобов'язання, до яких належать усі форми залученого позикового капіталу з терміном його використання до року (основні форми - короткострокові кредити банків і короткострокові позикові кошти, різні форми кредиторської заборгованості підприємства та інші короткострокові фінансові зобов'язання) [21].

Основні методи фінансування підприємств представимо на рис. 1.5.

Рисунок 1.5 - Основні методи фінансування підприємств

За місцем виникнення фінансові ресурси підприємства класифікуються на:

– внутрішнє фінансування;

– зовнішнє фінансування.

Внутрішнє фінансування передбачає використання тих фінансових ресурсів, джерела яких утворюються в процесі фінансово-господарської діяльності організації. Прикладом таких джерел можуть служити чистий прибуток, амортизація, кредиторська заборгованість, резерви майбутніх витрат і платежів, доходи майбутніх періодів.

Рисунок 1.6 – Класифікація фінансових ресурсів підприємства

Угруповання фінансових ресурсів організацій за джерелами їх формування представлено на рис. 1.7.

Рисунок 1.7 - Джерела фінансування підприємства

Фінансові ресурси організації на відміну від матеріальних і трудових відрізняються взаємозамінністю і схильністю до інфляції і девальвації.

В даний час актуальною проблемою для вітчизняних промислових підприємств є стан основних виробничих фондів. Зношеність яких досягла 70%. При цьому мова йде не тільки про фізичний, а й про моральний знос. Назріла необхідність переоснащення підприємств новим високотехнологічним обладнанням. При цьому важливим є вибір джерела фінансування зазначеного переоснащення.

1.4 Оптимізація структури фінансових джерел підприємства

Структура капіталу відображає співвідношення позикового і власного капіталів, залучених для фінансування довгострокового розвитку компанії. Від того, наскільки структура оптимізована, залежить успішність реалізації

фінансової стратегії компанії в цілому. У свою чергу оптимальне співвідношення позикового і власного капіталів залежить від їх вартості.

Як показує світова практика, розвиток тільки за рахунок власних ресурсів (тобто шляхом реінвестування прибутку в компанію) зменшує деякі фінансові ризики в бізнесі, але при цьому сильно знижує швидкість приросту обсягу бізнесу, в першу чергу виручки. Навпаки, залучення додаткового позикового капіталу при правильній фінансової стратегії і якісному фінансовому менеджменті може різко збільшити доходи власників компанії на їх вкладений капітал. Причина в тому, що збільшення фінансових ресурсів при грамотному управлінні призводить до пропорційного збільшення обсягу продажів і часто чистого прибутку.Однак перевантажена позичковими засобами структура капіталу висуває надмірно високі вимоги до його прибутковості, оскільки підвищується ймовірність неплатежів і ростуть ризики для інвестора. Крім того, клієнти і постачальники компанії, помітивши високу частку позикових коштів, можуть почати шукати більш надійних партнерів, що призведе до падіння виручки. З іншого боку, занадто низька частка позикового капіталу означає недовикористання потенційно дешевого, ніж власний капітал, джерела фінансування.

Оптимальна структура капіталу являє собою таке співвідношення власних і позикових джерел, при якому максимізується ринкова вартість підприємства. При оптимізації капіталу необхідно враховувати кожну його частину [17].

Переваги і недоліки використання власного і позикового капіталів представлені на рис. 1.8.

Таким чином, управління і оптимізація структури капіталу полягає в створенні змішаної структури капіталу.

Однак, незважаючи на дану очевидність, проблема формування оптимальної структури капіталу і навіть сам факт її існування є однією з найбільш складних і суперечливих у фінансовій теорії.

Рисунок 1.8 - Переваги і недоліки використання власного і позикового капіталу

Оптимізація структури капіталу здійснюється за такими критеріями:

а) мінімізація середньозваженої вартості сукупного капіталу;

б) максимізація рівня прибутковості (рентабельності) власного капіталу;

в) мінімізація рівня фінансових ризиків [18].

Щоб визначити необхідну структуру капіталу для підприємства, необхідно, по-перше, провести аналіз всього капіталу підприємства і визначити загальну потребу в ньому.

Головною метою аналізу капіталу є виявлення тенденцій динаміки обсягу і складу капіталу, їх вплив на фінансову стійкість і ефективність використання капіталу.

В результаті аналізу капіталу визначається, який з видів оптимізації структури капіталу необхідно застосувати для даного підприємства.

Для проведення оптимізації розрахунків структури капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності використовується механізм фінансового левериджу.

Ефект фінансового левериджу (ЕФЛ) - це показник, який відображає рівень прибутку (або збитків), який додатково генерується, на власний капітал при різній частці використання позикових коштів.

Принциповий алгоритм розрахунку ЕФЛ наводиться Бланком І.А. [19]:

, (1.13)

де КФЛ - ефект фінансового левериджу, який полягає в прирості коефіцієнта рентабельності власного капіталу, %;

Т - ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом;

Ра - коефіцієнт валової рентабельності активів (відношення валового прибутку до середньої вартості активів), %;

Кр - середній розмір відсотків за кредит, який сплачується підприємством за використання позикового капіталу, %;

ЗК - середня сума використовуваного підприємством позикового капіталу;

СК - середня сума власного капіталу підприємства.

У наведеному алгоритмі є три складові: податковий коректор, диференціал і плече фінансового левериджу.

Податковий коректор (1 - Т) який показує, як саме виявляється ЕФЛ в зв’язку з різним рівнем оподаткування прибутку. Так як даний показник практично не залежить від діяльності підприємства (тому що ставка податку на прибуток встановлюється законодавством), він може бути використаний для підвищення ефективності використання позичкового капіталу у

випадках, коли у підприємства є випадки диференційованого оподаткування. У таких випадках кредити доцільно направляти саме туди, де вони можуть принести більший ефект через нижчий рівень оподаткування.

Диференціал фінансового левериджу (Ра -% кр) характеризує різницю між коефіцієнтом валової рентабельності активів і середнім розміром відсотка за кредит. Саме ця складова показує, чи приносять залучені кредити прибуток або збитки на власний капітал. Додатковий прибуток буде надаватися тільки в разі позитивного значення диференціала. Такий ефект буде надаватися тільки в тому випадку, якщо рівень валового прибутку, що генерується активами підприємства, перевищує середній розмір відсотка за використовуваний кредит.

Коефіцієнт фінансового левериджу (ЗК / СК) характеризує суму позиченого капіталу, який використовує підприємство, з розрахунку на одиницю власного капіталу.

Необхідно відзначити, що західні економісти вважають оптимальним його значення на рівні 30-50%. На їхню думку, якщо кредит приносить менше 30% додаткового прибутку, то залучення таких кредитів не є оптимальним рішенням. У той же час при значенні більше 50% - в підприємства підвищуються фінансові ризики.

Висновки: ризик, будучи невіддільною частиною економічного, політичного, соціального життя суспільства неминуче супроводжує всі сфери діяльності і напрямки будь-якої організації, яка функціонує в умовах ринку. У зв’язку з цим, головним і неодмінним критерієм нормальної дієздатності сучасного підприємства є вміння його керівництва прогнозувати, проводити профілактику, раціонально контролювати і ефективно управляти ризиками. Ризик пов’язаний з управлінням і безпосередньо залежить від ефективності, обґрунтованості і своєчасності управлінських рішень.

Серед ризиків, які найчастіше зустрічаються в діяльності підприємства, слід зазначити: ризик, пов’язаний з нестабільною політичною і економічною

ситуацією в країні; ризик зниження економічного потенціалу; ризик зниження наукового та інноваційного потенціалу; ризик втрати кадрового потенціалу; ризик майнової шкоди внаслідок порушення договірних зобов'язань та інших причин; ризик втрати престижу організації; ризик зміни вартості факторів виробництва; ризик втрати керованості; ризик зниження якості продукції та послуг; ризик зміни зовнішньоекономічних чинників.

Сутність ризику розкривають його основні елементи:

а) ймовірність відхилення від допустимої мети, заради якої здійснювалась обрана альтернатива;

б) ймовірність досягнення бажаного результату;

в) відсутність впевненості в досягненні поставленої мети;

г) ймовірність матеріальних, моральних та інших втрат, пов'язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи.

Господарська діяльність підприємства складається з операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Кожна з цих діяльностей має свою специфіку ризику.

Управління підприємством є складним процесом, пов'язаним з розробкою і прийняттям рішень, результат реалізації яких визначає загальну ефективність діяльності підприємства на ринку. Доцільність прийняття конкретного управлінського рішення, в природі якого закладено певну ступінь ризику, може бути виявлена шляхом його аналізу та оцінки. Таким чином, захист підприємства від ризику або його зменшення є важливою функцією управління ризиком, особливо в складних економічних умовах.

Кожен з фінансових джерел капіталу підприємства: власний, позиковий або залучений має свої переваги і недоліки. Управління та оптимізація структури капіталу полягає в створенні змішаної структури капіталу. Вона представляє таке оптимальне поєднання власних і позикових джерел при якому мінімізуються загальні витрати на капітал, і максимізується ринкова вартість підприємства. Нижче розглянемо діяльність ТОВ «Агро-юг» і на його прикладі визначимо оптимальну для нього структуру капіталу.

Таким чином, наведені теоретичні положення є основою необхідності проводження більш детального аналізу фінансово-господарської діяльності ТОВ «Агро-юг», у тому числі більш поглибленому аналізу ризиковості підприємства на основі показників його фінансового стану.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «АГРО-ЮГ»

2.1 Загальна характеристика діяльності ТОВ «Агро-юг» та техніко-економічні показники його діяльності

ТОВ «Агро-юг» зареєстровано 24 квітня 2001 року. Підприємство знаходиться за адресою: Одеська область, Тарутинський район, село Ламбровка, вулиця Садова 18.

Головним напрямком у розвитку підприємства на сьогоднішній день є рослинництво. Підприємство «Агро-юг» займається вирощуванням зернових і технічних культур. Вирощують озиму пшеницю, ячмінь, соняшник, горох. Площа земель становить 2400 га.

Центральний офіс розташований в селі Ламбровка разом з центральним складом. У ТОВ «Агро-юг» налічується 54 особи персоналу. Керівні посади займають директор підприємства, головний бухгалтер, головний інженер, головний агроном, головний електрик.

На підприємстві існує 12 постачальників. Доставка від постачальника організована силами самого підприємства. Є власний транспорт: 5 комбайнів, 12 тракторів, 5 камазів, 2 бензовоза.

Агротехнічна служба зайнята захистом рослин, знищенням бур’янів, обробкою землі, посівом і збиранням сільськогосподарських культур, своєчасною передачею насіння в насіннєву інспекцію для аналізу якості. Підприємство робить все можливе для того, щоб досягти максимального врожаю. Головний агроном, перед початком посівної компанії, робить прогнози щодо майбутньої врожайності і повідомляє директору про те, які види посівних культур краще посадити в поточному році.

Головний інженер займається механізацією сільськогосподарських робіт в полі, на току, їх переробкою. Він повинен своєчасно поставляти

необхідні запчастини для всієї техніки в господарстві, стежити за її станом, а також повідомляти директору про необхідність придбання нової, більш сучасної.

Обліковець веде облік робочого часу (тракторів і комбайнів, які працюють в полі), заміряє виконану роботу і визначає витрату палива - мастильного матеріалу, а потім надає ці дані бухгалтеру, який на основі цього нараховує заробітну плату.

Кожен відділ і служба відіграє велику роль на підприємстві, без них воно не зможе взагалі існувати. Вони відповідають за своєчасність і якість виконання покладених на них завдань.

Майно підприємства становлять матеріальні і нематеріальні активи, які мають вартісну оцінку, виробляються чи використовуються у діяльності підприємства і відображаються на його балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна. Всі майнові цінності поділяються на основні фонди, оборотні кошти, гроші і товари.

ТОВ «Агро-юг» планує підвищувати врожайність, расширяти площі своїх земель за рахунок оренди в інших селах.

Підрозділи підприємства: контора, зерносховище, склад отрутохімікатів, корівник, свинарник, водопровід, майстерня, пилорама, їдальня, гараж, заправка, будинок бригади.

Фінансовий облік підприємства характеризується тільки основними документами у вигляді балансу і звіту про фінансову діяльність. Всі необхідні документи оформляє бухгалтер і його помічники. Касир несе відповідальність за виплату заробітної плати всім працівникам підприємства, і веде облік кількості годин роботи кожного з них. Немає необхідності в додатковому персоналі, так як підприємство невелике.

Головним на підприємстві «Агро-юг» є директор, його прямий обов’язок - управління підприємством ТОВ «Агро-юг».

Функціональні обов’язки директора:

– аналіз ринкового середовища та каналів збуту;

– моніторинг маркетингової діяльності і цін конкурентів;

– прогнозування споживчого попиту;

– розробка та організація маркетингових досліджень та ініціатив;

– складання та реалізація виробничого плану;

– аналіз ефективності маркетингової діяльності і в разі необхідності її коригування;

– планування і контроль бюджету відділу;

– робота з командою відділу маркетингу: підбір, навчання, оцінка.

У штатному розписі підприємства є також економіст, головний бухгалтер, бухгалтер по готової продукції і заробітної плати, касир, які мають такі основні обов’язки:

а) економіст - грамотний розподіл грошових потоків компанії з метою забезпечення рентабельності виробничої діяльності;

б) головний бухгалтер - організовує роботу бухгалтерської служби, контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій; вимагає від підрозділів, служб та працівників забезпечення неухильного дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів; забезпечує складання на основі даних бухгалтерського обліку фінансової звітності підприємства, підписання її та подання в установлені терміни користувачам;

в) бухгалтер по готової продукції і заробітної плати - правильний і своєчасний облік наявності та руху готової продукції на складах, холодильниках та інших місцях зберігання продукції; контроль за виконанням планів за обсягом, асортиментом, якістю випущеної продукції і зобов’язань щодо її постачання; контроль за збереженням готової продукції та дотриманням встановлених лімітів; контроль за дотриманням плану з продажу продукції і своєчасністю оплати проданої продукції; виявлення рентабельності всієї продукції та її окремих видів;

г) касир - здійснює операції з приймання, обліку, видачі та збереженню грошей з обов’язковим дотриманням правил зберігання; передає гроші на

збереження відповідно до прийнятих норм; веде книгу обліку доходів; здійснює розрахунки відповідно до чинного законодавства України; вживає необхідних заходів захисту ввірених йому грошових цінностей; своєчасно доповідає керівництву про всі обставини, які ускладнюють виконання безпосередніх функцій касира; ніколи не розголошує інформацію про доручення йому матеріальних цінностей; дотримується чистоти і порядку на робочому місці; надає технічну характеристику клієнту в межах своєї компетенції; забезпечує збереження бухгалтерських документів і т.п.

Виробничий відділ аналізує виконання плану випуску продукції за обсягом та асортиментом, ритмічність роботи, підвищення якості продукції, впровадження нової техніки і технології, комплексної механізації і автоматизації виробництва, роботу обладнання, витрату нематеріальних ресурсів, тривалість технологічного циклу, комплектність випуску продукції, загальний технічний та організаційний рівень виробництва.

Відділ головного механіка і енергетика вивчає стан експлуатації машин і устаткування, виконання планів-графіків ремонту і модернізації обладнання, якість і собівартість ремонтів, повноту використання обладнання і виробничих потужностей, раціональність споживання енергоресурсів.

Відділ технічного контролю аналізує якість сировини та готової продукції, брак і втрати від брака, заходи по скороченню брака, підвищенню якості продукції, дотримання технологічної дисципліни і т.д. Відділ постачання контролює своєчасність і якість матеріально-технічного забезпечення виробництва, виконання плану поставок за обсягом, номенклатурі, термінів, якості, стан і збереження складських запасів, дотримання норм відпуску матеріалів, транспортно-заготівельні витрати та ін. Відділ збуту вивчає виконання договірних зобов’язань і планів поставок продукції споживачам за обсягом, якості, термінів, номенклатурі, стан складських запасів і зберігання готової продукції.

Основні техніко-економічні показники діяльності підприємства представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Основні техніко-економічні показники діяльності ТОВ «Агро-юг»

Показники	На початок 2016 року	На початок 2017 року	На початок 2018 року
Виручка, тис. грн.	10272,0	8903,0	12941,0
Собівартість, тис. грн.	7562,0	8297,0	9985,0
Прибуток, тис. грн.	1710,0	606,0	2956,0
Чистий прибуток, тис. грн.	1288,7	334,3	2094,0
Основні засоби, тис. грн.	4612,0	4486,0	4327,0
Оборотні кошти тис. грн.	5699,0	5901,0	16184,0
Фондомісткість, грн. / грн.	0,49	0,5	0,34
Фондовіддача, грн. / грн.	2,01	1,98	2,9
Чисельність, чол.	55	53	54
Фонд заробітної плати, тис. грн.	2874,0	3240,0	3862,0
Фондоозброєність, тис. грн. чрл.	83,85	84,64	80,12
Рентабельність підприємства, %	16,58	5,83	14,41

Таким чином, з табл. 2.1 бачимо, що собівартість з роками зростає, але зростає і виручка (за винятком даних на початок 2017 року). На початок 2018 року прибуток перевищив його значення у порівнянні з 2016 роком. Тобто, на початок 2018 року стало працювати краще ніж на початок 2016 року. В той же час показники рентабельності мають тендецію до зменшення (16,58% у 2016 році і відповідно 14,41% - на початок 2018 року). Основні засоби з роками зменшуються за рахунок зносу, а оборотні кошти зростають, що може говорити про розвиток підприємства, але може загрожувати зниженню оборотності.

2.2 Аналіз балансу підприємства

Актив балансу містить відомості про розміщення капіталу, наявного в розпорядженні підприємства, тобто про вкладення в конкретне майно і матеріальні цінності, про витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції і про залишки вільної грошової готівки. Результати аналізу зведемо в табл. 2.2.

З табл. 2.2 видно, що загальна сума майна підприємства на початок 2016 року становила 10355,0 тис. грн. і протягом двох років вона мала

тенденцію до зростання і виросла до 20545,0 тис. грн., що склало темп приросту +98,4%, що вказує на розвиток підприємства.

Вартість необоротних активів склала на початок 2016 року 4656,0 тис. грн., а на початок 2018 року 4361,0 тис. грн., тобто зменшилася на 295,0 тис. грн. В структурі необоротні активи зменшилися на - 23, 73% і склали на початок 2018 - 21,23%, темп зменшення склав 93,66%.

Вартість оборотних активів на початок 2016 року склала 5699,0 тис. грн. і роками зросла на 10485,0 тис. грн. або +183,98%. У структурі на початок 2016 року вона склала 55,04%, а на початок 2018 року - 78,77%.

У структурі сукупних активів найбільшу питому вагу мають оборотні активи (на початок 2018 року 78,77%).

На початок 2016 і 2017 необоротні активи підприємства займають 44,96% і 43,37%, що говорить про те, що підприємство має важку структуру активів, але вона змінилася на початок 2018 року на легку (21,23%), що свідчить про мобільності майна підприємства.

Вартість оборотних активів за два роки зросла на 10485,0 тис. грн. (Темп росту склав 283,98%), при цьому частка оборотних активів зросла на 23,73% в структурі активів, що може говорити про розширення виробництва, проте така зміна в оборотних активах може бути і наслідком уповільнення оборотності оборотних коштів. На початок 2016 року найбільший вплив на формування оборотних активів надають запаси, проте не дивлячись на їх зростання на 820,0 тис. грн., їх частка в складі оборотних коштів зменшується через істотне зростання дебіторської заборгованості за розрахунками - на 9025 тис. грн.

Таблиця 2.2 - Порівняний аналітичний баланс

Назва статей	На початок 2016 року		На початок 2017 року		На початок 2018 року		Зміни в динаміці				
							тис.грн		%		Темп зростання за два роки,%
	тис. грн	%	тис .грн	%	тис. грн	%	за 2016 рік	за 2017 рік	за 2016 рік	за 2017 рік	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
АКТИВ											
1.Необоротні активи:	4656,0	44,96	4520,0	43,37	4361,0	21,23	-136,0	-159,0	-1,59	-22,14	93,66
Незавершені капітальні інвестиції	10,0	0,09	0,0	0,00	0,0	0,00	-10,0	0,0	-0,09	0,00	0,00
Основні засоби	4612,0	44,54	4486,0	43,08	4327,0	21,06	-126,0	-159,0	-1,46	-22,02	93,82
Довгострокові біологічні активи	34,0	0,33	34,0	0,33	34,0	0,17	0,0	0,0	0,00	-0,16	100,0
2.Оборотні активи:	5699,0	55,04	5901,0	56,63	16184,0	78,77	202,0	10283,0	1,59	22,14	283,98
виробничі запаси	2709,0	26,16	3251,0	31,19	3529,0	17,18	542,0	278,0	5,03	-14,01	130,27
поточні біологічні запаси	435,0	4,20	386,0	3,70	294,0	1,43	-49,0	-92,0	-0,5	-2,27	67,59
готова продукція	1961,0	18,94	1424,0	13,66	2015,0	9,81	-537,0	591,0	-5,28	-3,85	102,75
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	454,0	4,38	807,0	7,74	346,0	1,68	353,0	-461,0	3,36	-6,06	76,21
Дебіторська заборгованість за розрахунками	0,0	0,00	7,0	0,08	9025,0	43,93	7,0	9018,0	0,08	43,85	0,00
Грошові кошти та їх еквіваленти	28,0	0,27	26,0	0,25	26,0	0,13	-2,0	0,0	-0,02	-0,12	92,85
Інші оборотні активи	112,0	1,08	0,0	0,00	949,0	4,62	-112,0	949,0	-1,08	4,62	847,32
БАЛАНС	10355,0	100	10421,0	100	20545,0	100	66,0	10124,0	X	X	198,41

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ПАСИВ											
1.Власний капітал:	8758,0	84,58	8802,0	84,46	10858,0	52,85	44,0	2056,0	-0,12	-31,61	123,98
Зареєстрований капітал	339,0	3,27	339,0	3,25	339,0	1,65	0,0	0,0	-0,02	-1,60	100,00
Інший додатковий капітал	469,0	4,53	469,0	4,50	469,0	2,28	0,0	0,0	-0,03	-2,22	100,00
Нерозподілений прибуток	7950,0	76,77	7994,0	76,71	10050,0	48,92	44,0	2056,0	-0,06	-27,79	126,42
2.Довгострокові зобов'язання	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,0	0,00	0,00	0,00
3.Поточні зобов'язання:	1597,0	15,42	1619,0	15,54	9687,0	47,15	22,0	8068,0	0,12	31,61	606,57
Кредиторська заборгованість за товари	1442,0	13,93	1471,0	14,12	690,0	3,36	29,0	-781,0	0,19	-10,76	47,85
Поточні зобов'язання з бюджетом	8,0	0,08	47,0	0,45	10,0	0,05	39,0	-37,0	0,37	-0,4	125,00
Поточні зобов'язання зі страхування	25,0	0,24	4,0	0,04	38,0	0,18	-21,0	34,0	-0,2	0,14	152,00
Поточні зобов'язання з оплати праці	45,0	0,43	2,0	0,02	82,0	0,39	-43,0	80,0	-0,41	0,37	182,22
Інші поточні зобов'язання	77	0,74	95	0,91	8867	43,16	18,0	8772,0	0,17	42,25	11515,58
БАЛАНС	10355,0	100	10421,0	100	20545,0	100	66,0	10124,0	X	X	198,41

Пасив балансу складається в основному з власного капіталу (84,58% на початок 2016 року і 52,85% на початок 2018 року), підприємство не має довгострокових зобов'язань, однак взагалі наявність зобов'язань є нормальним станом будь-якого діючого підприємства. Важливо не те, чи має підприємство зобов'язання (заборгованість) перед іншими особами, а те, який обсяг цих зобов'язань, тобто перевищують вони активи підприємства чи ні. Так чи інакше, але інформація про зобов'язання підприємства, про їх структуру та обсяги дуже важлива для зовнішніх користувачів його фінансової звітності (постачальників, покупців, акціонерів та ін.). Перевагою фінансування за рахунок довгострокових джерел є небажання власників збільшити кількість акціонерів, а також відносно низька собівартість кредиту в порівнянні з вартістю акціонерного капіталу.

Пасив балансу містить відомості про зміну в структурі власного і позикового капіталу, скільки було залучено в оборот короткострокових і довгострокових кредитів, тобто містить показники, що показують звідки з'явилися кошти, спрямовані на формування майна.

Проведений аналіз структури власного капіталу зведемо в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 - Динаміка структури власного капіталу

Назва статей	На початок 2016 року		На початок 2017 року		На початок 2018 року		Зміни в динаміці				
							тис.грн		%		Темп зростання за 2 роки,%
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	за 2016 рік	за 2017 рік	за 2016 рік	за 2017 рік	
Зареєстрований (Пайовий) капітал	339,0	3,87	339,0	3,85	339,0	3,12	0	0	-0,02	-0,73	100,0
Інший додатковий капітал	469,0	5,36	469,0	5,33	469,0	4,32	0	0	-0,03	-1,01	100,0
Нерозподілений прибуток	7950,0	90,77	7994,0	90,82	10050,0	92,56	44	2056	0,05	1,74	126,42
Усього за Розділом I	8758,0	100,00	8802,0	100,00	10858	100,00	44	2056	X	X	123,98

Як видно з розрахунків в табл. 2.3, власний капітал за два роки збільшився на 2100,0 тис. грн., і в основному складається з нерозподіленого прибутку, який в структурі на початок 2016 року і на початок 2017 року майже 91%, а на початок 2018 вже 92,56% і має темп зростання 126,42%. Частка зареєстрованого капіталу та іншого додаткового капіталу зменшилися в структурі відповідно на 0,73% та на 1,01%.

Проведемо аналіз структури позикового капіталу в табл. 2.4. Позиковий капітал повністю складається з поточних зобов'язань.

Таблиця 2.4 - Динаміка структури позикового капіталу

Назва статей	На початок 2016 року		На початок 2017 року		На початок 2018 року		Зміни в динаміці				
							тис.грн		%		Темп зростання за 2 роки,%
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	за 2016 рік	за 2017 рік	за 2016 рік	за 2017 рік	
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1442,0	90,29	1471,0	90,86	690,0	7,12	29	-781	0,57	-83,74	47,85
Поточні зобов'язання з бюджетом	8,0	0,5	47,0	2,90	10,0	0,10	39	-37	2,4	-2,8	125,0
Поточні зобов'язання зі страхування	25,0	1,57	4,0	0,25	38,0	0,39	-21	34	-1,32	0,14	152,0
Поточні зо зательства по оплаті праці	45,0	2,82	2,0	0,12	82,0	0,85	-43	80	-2,7	0,73	182,22
Інші поточні зобов'язання	77,0	4,82	95,0	5,87	8867,0	91,54	18	8772	1,05	85,67	11515,58
Усього за розділом III	1597,0	100,00	1619,0	100,00	9687,0	100,00	22	8068	X	X	606,57

З табл. 2.4 видно, що у підприємства є значна поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок 2016 року 1442,0 тис. грн. або 90,29%, яка за два роки зменшилася до 690,0 тис. грн. або стала

складати вже 7,12%. Це скорочення є позитивним моментом. Однак значно зросли інші поточні зобов'язання (на 8772 + 18 = 8790 тис. грн.) і склали на початок 2018 року 91,54% в структурі.

2.3 Аналіз ризикованості підприємства на основі показників фінансового стану

Для оцінки оптимального співвідношення власного і позикового капіталу використовують коефіцієнти капіталізації та коефіцієнти покриття.

До коефіцієнтів капіталізації відносяться:

а) коефіцієнт фінансової автономії (Кфін.авт), що характеризує частку власних коштів в їх загальній сумі і розраховується за такою формулою (2.1):

$$Кфин.авт. = \frac{СК}{Ссс}, (2.1)$$

де СК - власний капітал, тис. грн.;

Ссс - загальна сума власних засобі.

б) коефіцієнт фінансової залежності (Кфін.зав.) є зворотним до показника фінансової стійкості і розраховується за формулою (2.2):

$$Кфин.зав. = \frac{1}{Кавт}, (2.2)$$

в) коефіцієнт фінансового ризику (Кфін.ріск) показує співвідношення позикових коштів і власного капіталу і розраховується за формулою (2.3):

$$Кфин.риск = \frac{ЗС}{СК}, (2.3)$$

де ЗС - позикові кошти, тис. грн.

г) коефіцієнт маневреності власного капіталу (Кман) показує, яка частина власних оборотних коштів знаходиться в обороті і розраховується за формулою (2.4):

$$Кман = \frac{СОС}{СК}, (2.4)$$

де СОС - власні оборотні кошти, тис. грн., які можуть бути розраховані за такою формулою (2.5):

$$СОС = СС - НА, (2.5)$$

де НА - необоротні кошти, тис. грн.

До коефіцієнтів покриття відносяться:

а) коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень (коефіцієнт інвестування) (Кп.д.в.) показує, яка частина основних засобів та інших необоротних активів профінансована за рахунок зовнішніх джерел і розраховується за формулою (2.6):

$$Кп.д.в. = \frac{ДО}{НА}, (2.6)$$

де ДО - довгострокові зобов'язання, тис. грн.

б) коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів (Кд.п.з.с.) розраховується за формулою (2.7):

$$Кд.п.з.с. = \frac{ДО}{СС + ДО}. (2.7)$$

в) коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел (Кф.н.к.і.) розраховується за формулою (2.8):

$$Кф.н.к.и. = \frac{СС}{СС + ДО}, (2.8)$$

Отримані показники зведемо в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 - Аналіз коефіцієнтів оптимального співвідношення власного і залученого капіталу

Показники	Норматив не значення	На початок			Зміни за рік	
		2016 року	2017 року	2018 року	2016 рік	2017 рік
Коефіцієнти капіталізації						
Коефіцієнт фінансової автономії	> 0,5	0,8458	0,8446	0,5285	-0,0012	-0,3173
Коефіцієнт фінансової залежності	<2	1,1823	1,1839	1,8922	0,0016	0,7099
Коефіцієнт фінансового ризику	0,5 (до 1)	0,1823	0,1839	0,8922	0,0016	0,7099
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0	0,4684	0,4865	0,5983	0,0181	0,1119
Коефіцієнти покриття						
Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	<= 0,4	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	> = 0,6	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00

З табл. 2.5 видно, що з роками коефіцієнт фінансової автономії знизився на 0,3173. Така динаміка не є негативною, тобто первісне значення

цього показника було на досить високому рівні. На кожну гривню власних коштів підприємство на початок 2016 року припадало 0,1823 грн. залучених коштів, а на початок 2018 року - 0,8922. Це ще раз підтверджує досить високий рівень фінансової стійкості підприємства. У той же час підприємство відрізняється низьким рівнем маневреності власного капіталу з-за високої частки власних коштів в структурі пасиву. Позитивним моментом є збільшення значення цього коефіцієнта.

Так як коефіцієнт покриття довгострокових вкладень дорівнює 0,00 це є позитивною тенденцією, тобто з позиції довгострокової перспективи підприємство не залежить від зовнішніх інвесторів.

Важливим показником, що характеризує фінансову стійкість підприємства, є трикомпонентний показник типу фінансової стійкості підприємства, для якого розраховують наступні значення, що характеризують джерела формування матеріальних оборотних коштів:

а) власні оборотні кошти, які розраховуються за формулою (2.5).

б) власні оборотні кошти і довгострокові залучені джерела формування запасів (Кв.д.з.), які розраховуються за формулою (2.9):

$$Кв.д.з. = СОС + ДЗ, \quad (2.9)$$

в) загальна величина основних джерел формування запасів (Кобщ):

$$Кобщ = Кв.д.з. + ЗС, \quad (2.10)$$

Цим трьом показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами формування:

а) надлишок (або нестача) власних оборотних коштів (*±фс*), Який розраховується за формулою (2.11):

$$\pm\Phi^{c} = Ксос - З, (2.11)$$

де З - величина запасів, тис. грн.

б) надлишок (або нестача) власних оборотних коштів і довгострокових залучених джерел формування запасів (*±Фт*), Який розраховується за формулою (2.12):

$$\pm\Phi^{\rightleftarrows m} = Кв.д.з. - З, (2.12)$$

в) надлишок (або нестача) загальної величини джерел формування запасів (*±Фо*), Який розраховується за формулою (2.13):

$$\pm\Phi^{\rightleftarrows o} = Кобщ - З, (2.13)$$

За допомогою цих показників визначають трикомпонентний показник типу фінансової стійкості підприємства.

Для цього зведемо отримані показники в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 - Визначення типу фінансової стійкості підприємства

Показники	На початок		
	2016 року	2017 року	2018 року
Загальна величина запасів, тис. грн.	3144,0	3637,0	3823,0
Наявність власних оборотних коштів, тис. грн.	4102,0	4282,0	6497,0
Величина функціонуючого капіталу, тис. грн.	4102,0	4282,0	6497,0
Загальна величина джерел, тис. грн.	4102,0	4282,0	6497,0
±Фс, тис. грн.	+958,0	+645,0	+2674,0
±Фт, тис. грн.	+958,0	+645,0	+2674,0
±Фо, тис. грн.	+958,0	+645,0	+2674,0
Трикомпонентний показник типу фінансової стійкості	Абсолютна фінансова стійкість $S = \{1; 1; 1\}$		

Таким чином, всі запаси підприємства покриваються власними оборотними коштами, тобто підприємство не залежить від зовнішніх

кредиторів. Як видно з табл. 2.6 підприємство має абсолютний тип фінансової стійкості протягом 2016-2018 р, що говорить про високий ступінь незалежності підприємства від зовнішніх інвесторів.

Згідно з аналізом ліквідності балансу активи діляться на чотири групи по зростанню ступеня ліквідності балансу, а пасиви - на чотири групи по зростанню ступеня настання терміну оплати. Аналіз показав що найбільш ліквідних активів повністю не вистачає для покриття найбільш термінових зобов'язань і є значний платіжний недолік на початку 2016 року - 1414,0 тис. грн. і на початку 2018 року - 664,0 тис. грн. Така динаміка свідчить про погіршення фінансового стану підприємства.

Наступні три співвідношення відповідають умовам оптимального співвідношення. Збільшення постійних пасивів відбувається за рахунок зростання показника нерозподіленого прибутку.

Даний аналіз є приблизними, а більш детальним є аналіз ліквідності підприємства за допомогою фінансових коефіцієнтів, серед яких виділяють: коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт поточної ліквідності), коефіцієнт проміжної (уточненої) ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності. Зниження коефіцієнтів загальної та абсолютної ліквідності є негативним моментом. Це може привести до погіршення фінансового стану підприємства, а також може свідчити про нераціональне використання коштів підприємства.

2.4 Аналіз результатів діяльності підприємства

Проведемо аналіз форми № 2 «Звіт про фінансові результати» і зведемо отримані результати в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 - Аналіз фінансових результатів

Назва статей	За 2016 р	За 2017 р	За 2018 р	Зміна 2016-2017 р			Зміна 2017-2018 р		
	тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	Тр,%	Тпр,%	тис. грн.	Тр,%	Тпр,%
1	2	4	6	8	9	10	11	12	13
Чистий дохід від реалізації продукції	10272	8903	12941	-1369	86,6	-13,32	4038	145,36	45,36
Собівартість реалізовано продукції	7562	8297	9985	735	109,72	9,72	1688	120,34	20,34
Валовий прибуток (збиток)	2710	606	2956	-2104	22,36	-77,63	2350	487,78	387,7
Інші операційні витрати	408,9	83,9	201,2	-325	171,57	79,48	1173	239,81	139,81
Адміністративні витрати	165,0	79,4	120,72	155,6	94,3	22,15	41,32	152,04	52,04
Прибуток від операційної діяльності	2136,1	442,7	2634,1	-898	42,03	-57,97	2209,8	439,45	339,45
Фінансові витрати	240,5	0	60,4	-240,5	0,00	-100,0	603,6	0,00	-100
Інші витрати	324,0	35,0	20,1	-289	10,80	89,19	-148,8	57,49	-42,51
Прибуток до оподаткування	1571,6	407,7	2553,6	-1129	21,05	-78,95	1755	683,06	583,06
Витрата (дохід) з податку	282,9	73,4	439,6	9	103,63	3,63	-257	0,00	-100
Чистий фінансовий результат (прибуток)	1288,7	334,3	2094	-1138	3,72	-96,28	2012	4672,7	4572,7

Як показують дані табл. 2.7, чистий прибуток за 2016 рік зменшився на 1138 тис. грн. і становив 334,3 тис. грн. Зменшення прибутку пояснюється дуже несприятливими погодними умовами цього року, що призвело до зростання витрат та зменшенню виручки від продажу. Зростання собівартості продукції становило 109,72%, в той час, як за той же період часу чистий дохід від реалізації зменшився на 3,98%. Ситуація покращилась в 2017 році, і чистий прибуток збільшився у порівнянні з 2016 роком на 45,36 % та склав 1837,38 тис. грн.

Наступним етапом аналізу є аналіз рентабельності, який проводиться за трьома групами:

– рентабельність інвестицій (капіталу), в яку входять наступні показники, що розраховуються за формулами (2.14) - (2.15):

1) рентабельність сукупного капіталу (RROA);
2) рентабельність власного капіталу (RROE);

– рентабельність продажів, в яку входять наступні показники, що розраховуються за формулами (2.16) - (2.18):

1) валова рентабельність реалізованої продукції (RGPM);
2) операційна рентабельність реалізованої продукції (ROPM);
3) чиста рентабельність реалізованої продукції (RNPM);

– рентабельність виробництва, в яку входять наступні показники, що розраховуються за формулами (2.19) - (2.20):

1) валова рентабельність підприємства (RВП);
2) чиста рентабельність підприємства (RЧП):

$$R_{ROA} = \frac{Попод.}{Б} * 100, (2.14)$$

$$R_{ROE} = \frac{ЧП.}{СК} * 100, (2.15)$$

$$R_{GPM} = \frac{ВП}{В_{РП}} * 100, (2.16)$$

$$R_{OPM} = \frac{ОП}{В_{РП}} * 100, (2.17)$$

$$R_{NPM} = \frac{ЧП}{В_{РП}} * 100, (2.18)$$

$$R_{ВП} = \frac{ВП}{С} * 100, (2.19)$$

$$R_{ЧП} = \frac{ЧП}{С} * 100, (2.20)$$

де *Пдоноб.* - прибуток до оподаткування, тис. грн .;

ПП - чистий прибуток, тис. грн .;

ВП - валовий прибуток, тис. грн.;

ВРП - виручка від реалізації продукції, тис. грн.

ВП - валовий прибуток, тис. грн.

ПП - чистий прибуток, тис. грн.

З - собівартість реалізованої продукції, тис. грн.

Розрахунок і аналіз даних показників наведені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 - Аналіз рентабельності

показник	2016 рік, %	2017 рік, %	2018 рік, %	Зміна,%	
				2016-2017	2017-2018
I Рентабельність інвестицій:					
– RROA	13,81	2,89	10,01	-10,92	7,12
– RROE	13,50	0,50	18,94	-13,00	18,44
II Рентабельність продажів:					
– RGPM	29,23	6,81	15,89	-22,42	9,08
– ROPM	16,71	7,31	22,11	-9,40	14,80
– RNPM	12,75	0,49	15,89	-12,26	15,40
III Рентабельність виробництва:					
– RВП	35,84	7,30	20,59	-28,54	13,29
– RЧП	15,63	0,53	20,59	-15,10	20,06

Як видно з розрахунків в табл. 2.8, майже усі показники рентабельності знизились в динаміці у порівнянні з 2016 р., що є негативним явищем. Підприємство відчуває кризу інвестицій. Зменшення показників операційної рентабельності свідчить про збільшення непрямих витрат.

Висновки: після проведеного аналізу, можемо зробити наступні висновки.

Найбільшу питому вагу на початок року становить стаття основних засобів (44,54% відповідно, і в 2017 році вона незначно зменшилася до 43,05%).

У підприємства є значна заборгованість за товари, роботи й послуги, вона має найбільшу вагу серед заборгованостей (1442 тис. грн., або 90,29% і тисяча чотиреста сімдесят одна тис. грн. або 90,86% відповідно). Негативним моментом є її збільшення протягом року на 29 тис. грн. або на 0,56%.

Згідно з аналізом ліквідності балансу активи діляться на чотири групи по зростанню ступеня ліквідності балансу, а пасиви - на чотири групи по зростанню ступеня настання терміну оплати. Нормальним вважається якщо найбільш ліквідні перші три групи активів перевищують відповідні групи пасивів, а четверті - навпаки. Аналіз показав що найбільш ліквідних активів повністю не вистачає для покриття найбільш термінових зобов’язань і є значний платіжний недолік на початку 2016 року - 1414,0 тис. грн. і на початку 2018 року - 664,0 тис. грн. Така динаміка свідчить про погіршення фінансового стану підприємства.

Наступні три співвідношення відповідають умовам оптимального співвідношення. Збільшення постійних пасивів відбувається за рахунок зростання показника нерозподіленого прибутку. Зазначений момент позитивно впливає на фінансову стійкість підприємства в цілому і на ліквідність балансу зокрема.

Як показують дані, чистий прибуток за 2016 рік зменшився на 1138 тис. грн. і становив 334,3 тис. грн. Зменшення прибутку пояснюється дуже

несприятливими погодними умовами цього року, що призвело до зростання витрат та зменшенню виручки від продажу. Зростання собівартості продукції становило 109,72%, в той час, як за той же період часу чистий дохід від реалізації зменшився на 3,98%. Ситуація покращилась в 2017 році, і чистий прибуток збільшився у порівнянні з 2016 роком на 45,36 % та склав 1837,38 тис. грн.

Всі показники рентабельності знизилися в динаміці, що є негативним явищем. Підприємство відчуває кризу інвестицій. Зменшення показників операційної рентабельності свідчить про збільшення непрямих витрат.

Проведений аналіз діяльності ТОВ «Агро-юг» виявив недоліки щодо механізмів управління фінансовими ризиками та дав змогу запропонувати деякі пропозиції щодо їх удосконалення.

РОЗДІЛ 3
РОЗРОБКА ПРОПОЗІЦІЙ ЩОДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТОВ «АГРО-ЮГ»

3.1 Заходи щодо зниження ризиків діяльності ТОВ «Агро-юг»

Для успішної діяльності підприємствам необхідно здійснювати управління ризиками. Управління ризиками передбачає прогнозування можливості настання потенційно ризикової події, а тому дає можливість вчасно вжити заходів із запобігання або зниження ступеня наслідків від ризику, який не можна локалізувати.

Механізм управління фінансовими ризиками полягає передусім в оцінці фактора ризику, його рівня, з метою розробки системи заходів щодо мінімізації негативних наслідків. В системі методів управління фінансовими ризиками вагоме значення відіграють внутрішні механізми їх нейтралізації, до яких відносять методи та заходи мінімізації негативних впливів наслідків ризиків, що обираються і здійснюються в межах самого підприємства.

Завданням керівництва підприємства є зниження ступеня ризику. Для цього використовуються різні способи: диверсифікація, страхування, лімітування, резервування коштів на покриття непередбачених витрат, розподіл ризику, отримання більшої інформації про майбутній вибір і результати.

Управління фінансовими ризиками шляхом їх мінімізації передбачає процес розробки та реалізації управлінських фінансових рішень для зменшення або нівелювання потенційних негативних наслідків. Вибір правильного методу управління фінансовим ризиком дозволить підприємству не тільки передбачити можливість його настання, а й мінімізувати наслідки впливу. Мінімізація фінансових ризиків на ТОВ «Агро-юг» може здійснюватись за напрямками, наведеними в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 - Основні напрямки щодо зниження фінансових ризиків на ТОВ «Агро-юг»

Критерій ризику	Заходи щодо зниження фінансових ризиків
Розмір довгострокових позикових коштів	Диверсифікація
Розмір короткострокових заемних средств	Страхування ризиків
Розмір власних коштів	Лімітування

1) Лімітування реалізується шляхом встановлення на підприємстві відповідних внутрішніх нормативів в процесі розробки фінансової політики. Ця система нормативів може включати:

– граничний розмір (питому вагу) позикових коштів, що використовуються в господарській діяльності. Цей ліміт встановлюється окремо для операційної та інвестиційної діяльності підприємства, а в ряді випадків - і для окремих операцій (фінансування реального інвестиційного проекту; фінансування формування оборотних активів і т.п.);

– мінімальний розмір (питому вагу) активів у високоліквідній формі. Цей ліміт забезпечує формування «ліквідної подушки», що характеризує розмір резервування високоліквідних активів з метою майбутнього погашення невідкладних фінансових зобов’язань підприємства. В якості «ліквідної подушки» в першу чергу виступають короткострокові фінансові вкладення підприємства, а також його короткострокова дебіторська заборгованість;

– максимальний розмір товарного (комерційного) або споживчого кредиту, наданого одному покупцеві (розмір кредитного ліміту встановлюється при формуванні кредитної політики підприємства);

– максимальний розмір депозитного вкладу, що розміщується в одному банку (лімітування депозитного ризику здійснюється в процесі використання даного фінансового інструменту інвестування капіталу підприємства);

– максимальний розмір вкладення коштів в цінні папери одного емітента (направлено на зниження концентрації несистематичного (специфічного) ризику при формуванні портфеля цінних паперів);

– максимальний період відволікання коштів в дебіторську заборгованість, за рахунок якого забезпечується лімітування ризику неплатоспроможності, інфляційного ризику, а також кредитного ризику.

2) Диверсифікація являє собою процес розподілу капіталу між різними об’єктами вкладення, які безпосередньо не пов’язані між собою. Вона є найбільш обґрунтованим і менш витратним способом зниження ступеня ризику. Використовується для нейтралізації негативних наслідків несистематических (специфічних) видів ризиків. Вона дозволяє мінімізувати певною мірою і окремі види систематичних (специфічних) ризиків - валютного, процентного і деяких інших. Принцип дії диверсифікації заснований на поділі ризиків, щоб перешкоджати їх концентрації.

В якості основних форм диверсифікації ризиків використовуються:

– диверсифікація видів фінансової діяльності - передбачає використання альтернативних можливостей отримання доходу від різних фінансових операцій - короткострокових фінансових вкладень, формування кредитного портфеля, здійснення реального інвестування, формування портфеля довгострокових фінансових вкладень і т.п.;

– диверсифікація валютного портфеля («валютного кошика») підприємства - передбачає вибір для проведення зовнішньоекономічних операцій декількох видів валют (забезпечується зниження втрат по валютному ризику підприємства);

– диверсифікація депозитного портфеля - передбачає розміщення великих сум тимчасово вільних грошових коштів на зберігання в кількох банках. Так як умови розміщення грошових активів при цьому істотно не змінюються, цей напрям диверсифікації забезпечує зниження рівня депозитного ризику портфеля без зміни рівня його прибутковості;

– диверсифікація кредитного портфеля - передбачає різноманітність покупців продукції підприємства і спрямована на зменшення його кредитного ризику. Зазвичай диверсифікація кредитного портфеля здійснюється спільно з обмеженням концентрації кредитних операцій шляхом встановлення диференційованого за групами покупців кредитного ліміту;

– диверсифікація портфеля цінних паперів - дозволяє знижувати рівень несистематичного ризику портфеля, не зменшуючи при цьому рівень його прибутковості;

– диверсифікація програми реального інвестування - передбачає включення в програму інвестування різних інвестиційних проектів з альтернативної галузевої і регіональної спрямованістю, що дозволяє знизити загальний інвестиційний ризик по програмі.

3) Страхування ризиків - це захист майнових інтересів підприємства при настанні страхової події (страхового випадку) спеціальними страховими компаніями (страховиками). Страхування відбувається за рахунок грошових фондів, що формуються ними шляхом отримання від страхувальників страхових премій (страхових внесків).

Процесс страхування забезпечує підприємству страховий захист за всіма основними видами його ризиків. При цьому страховиками не обмежується обсяг відшкодування негативних наслідків ризиків - він визначається вартістю об’єкта страхування (розміром його страхової оцінки), страхової суми і розміром страхової премії.

Вдаючись до послуг страховиків, підприємство повинно в першу чергу визначити об’єкт страхування - види ризиків, за якими воно має намір забезпечити зовнішній страховий захист.

Склад таких ризиків визначається рядом умов:

– Ризики. Визначаючи можливості страхування своїх ризиків, підприємство повинно з’ясувати можливість їх страхування з урахуванням страхових продуктів, що пропонуються ринком;

– обов’язковість страхування ризиків. Ряд ризиків відповідно до умов державного регулювання господарської діяльності підприємств підлягає обов’язковому страхуванню;

– існування у підприємства страхового інтересу. Воно характеризується зацікавленістю підприємства в страхуванні окремих видів своїх ризиків. Такий інтерес визначається складом ризиків підприємства, можливістю їх нейтралізації за рахунок внутрішніх механізмів, рівнем ймовірності виникнення ризикової події, розміром можливого збитку по окремих ризиках і рядом інших факторів;

– неможливість повністю заповнити втрати за ризиком за рахунок власних ресурсів. Підприємство повинно забезпечувати повне або часткове страхування за всіма видами катастрофічних ризиків, властивих його діяльності;

– висока ймовірність виникнення ризику. Ця умова визначає необхідність страхового захисту за окремими ризиками допустимої і критичної їх груп, якщо можливості їх нейтралізації не забезпечуються повністю за рахунок внутрішніх її механізмів;

– непрогнозованість і нерегульованість ризику підприємством. Відсутність досвіду або достатньої інформаційної бази іноді не дозволяють в рамках підприємства визначити ступінь ймовірності настання ризикової події за окремими ризиками або розрахувати можливий розмір збитку по ним. В цьому випадку краще скористатися системою страхування ризиків;

– прийнятна вартість страхового захисту за ризиком. Якщо вартість страхового захисту не відповідає рівню ризику або фінансовим можливостям підприємства, від неї слід відмовитися, посиливши відповідні заходи його нейтралізації за рахунок внутрішніх механізмів.

3.2 Вибір оптимальної структури фінансових джерел підприємства

При керуванні різними аспектами діяльності будь-якого підприємства найбільш складною і відповідальною ланкою є процес розробки комплексної системи управління фінансовими ресурсами організації. Основне завдання при управління капіталом полягає у формуванні та підтримці його оптимальної структури, яка зможе найбільш повно задовольнити стратегічні цілі підприємства. Оскільки від збалансованого формування та використання власних та позикових засобів залежить ринкова вартість та фінансова стійкість підприємства, максимізація доходності капіталу, ступінь ризику здійснення інвестиційної діяльності та ряд інших важливих економічних показників.

Для вирішення завдання, поставленого в кваліфікаційній роботі, виконаємо певні розрахунки. Оптимальну структуру капіталу можна визначити за допомогою розрахунку ефекту фінансового левериджу або розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості за різними варіантами співвідношення власних і позикових коштів.

Визначимо деякі коефіцієнти фінансової стійкості (коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт маневреності власного капіталу) за запропонованими варіантами структури капіталу: перший варіант - 100% власних коштів; другий варіант - 90% власного і 10% позикового капіталу; третій - 80% власних і 20% позикових коштів; четвертий варіант - 70% власного і 30% позикового капіталу; п’ятий - 60% власного і 40% позикового; шостий варіант - 50% власного і 50% позикового; сьомий варіант - 40% власного і 60% позикового; восьмий варіант - 30% власного і 70% позикового; дев'ятий варіант - 20% власного і 80% позикового; десятий варіант - 10% власного і 90% позикового.

Коефіцієнт фінансової автономії розраховуються за формулою (2.5), фінансової залежності - за формулою (2.6), фінансової маневреності власного капіталу - за формулою (2.8).

Отримані значення фінансових коефіцієнтів зведемо в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 - Зведена таблиця значень фінансових коефіцієнтів за різними варіантами структури капіталу

Власні кошти, %	Позикові кошти, %	Коефіцієнт фінансової автономії			Коефіцієнт фінансової залежності			Коефіцієнт маневреності власного капіталу		
		2016 р	2017 р	2018 р	2016 р	2017 р	2018 р	2016 р	2017 р	2018 р
100	-	0,85	0,84	0,53	1,18	1,18	1,89	0,69	0,63	0,67
90	10	0,76	0,76	0,48	1,31	1,32	2,10	0,66	0,59	0,64
80	20	0,68	0,68	0,42	1,48	1,48	2,37	0,61	0,54	0,59
70	30	0,59	0,59	0,37	1,69	1,69	2,70	0,56	0,47	0,54
60	40	0,51	0,51	0,32	1,97	1,97	3,15	0,48	0,38	0,46
50	50	0,42	0,42	0,26	2,36	2,37	3,78	0,38	0,26	0,35
40	60	0,34	0,34	0,21	2,96	2,96	4,73	0,23	0,08	0,19
30	70	0,25	0,25	0,16	3,94	3,95	6,31	-0,03	-0,23	-0,08
20	80	0,17	0,17	0,11	5,91	5,92	9,46	-0,55	-0,85	-0,63
10	90	0,08	0,08	0,05	11,83	11,85	18,92	-2,09	-2,69	-2,25
Критичне значення коефіцієнта		0,5			2			Збільшення		

На підставі проведених розрахунків показників фінансової стійкості та їх відповідності критичному значенню коефіцієнта, можна зробити висновок, що оптимальною є структура з 50% власного і 50% позикового капіталу.

Як було сказано вище, оптимальна структура капіталу необхідна кожному підприємству, тому розглянемо різні варіанти структури для ТОВ «Агро-юг». Як зазначено в першому розділі, оптимальний варіант можна знайти за допомогою ефекту фінансового левериджу, який показує фінансовий ризик підприємства.

Підприємство має в своєму розпорядженні тільки власні кошти, а позикових коштів у підприємства немає, тому йому можна запропонувати змінити структуру джерел за рахунок:

а) внесків інвесторів;

б) амортизаційних відрахувань;

в) довгострокового кредиту.

Нижче розглянуто варіант зміни структури капіталу за рахунок отримання довгострокового кредиту.

З цією метою було проведено аналіз ринку кредитних послуг за місцем знаходження. В результаті аналізу визначено банки, що надають кредити на умовах, зазначених в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 - Умови надання банками кредиту за місцем розташування ТОВ «Агро-юг».

Банк	Брокбізнес-банк	Ощадбанк	Приватбанк	Райффайзен Банк Аваль	
Сума кредиту	не має обмежень, термін - до 5 років	немає обмежень, термін - до 8 років	до 200 тис. грн	до 500 тис. грн.	до 1 млн. грн.
Відсоткова ставка по кредиту	16%	25%	0,9% від максимальної заборгованості в попередньому місяці	17,9%	14,9%

Таким чином, підприємство повинно брати кредити в банку «Райффайзен Банк Аваль», де є в наявності досить незначні процентні ставки по кредитах.

Дані за ставкою відсотків по кредиту використовуємо для розрахунку ефекту фінансового левериджу. За даними форми № 1 «Баланс» і форми № 2 «Звіт про фінансові результати» маємо такі дані за 2016 рік:

а) валовий прибуток - 2710 тис. грн.;

б) активи:

1) на початок періоду – 10355 тис. Грн.;

2) на кінець періоду - 10421 тис. Грн.;

в) балансовий прибуток -1448,9 тис. грн.;

г) власний капітал - 8758 тис. грн.

Середня вартість активів (А) становить:

$$A = \frac{10355 + 10421}{2} = 10388 тыс. грн.$$

Валова рентабельність активів розраховується як відношення валового прибутку без виплат відсотків по кредиту до середньої вартості активів.

$$ВРА = \frac{2710}{10388} * 100\% = 26{,}09\%$$

$$ЭФЛ_{0/100} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 14{,}9) * (\frac{0}{100}) = 9{,}06;$$

$$ЭФЛ_{10/90} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 14{,}9) * (\frac{10}{90}) = 1{,}01;$$

$$ЭФЛ_{20/80} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 16) * (\frac{20}{80}) = 2{,}04;$$

$$ЭФЛ_{30/70} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 16) * (\frac{30}{70}) = 3{,}5;$$

$$ЭФЛ_{40/60} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 16) * (\frac{40}{60}) = 5{,}45;$$

$$ЭФЛ_{50/50} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 16) * (\frac{50}{50}) = 8{,}17;$$

$$ЭФЛ_{60/40} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 25) * (\frac{60}{40}) = 1{,}32;$$

$$ЭФЛ_{70/30} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 25) * (\frac{70}{30}) = 2{,}06;$$

$$ЭФЛ_{80/20} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 25) * (\frac{80}{20}) = 3{,}53;$$

$$ЭФЛ_{90/10} = (1 - 0{,}19) * (26{,}09 - 25) * (\frac{90}{10}) = 7{,}95;$$

У наступному року вихідні дані значно відрізнялися і тому розрахунки проведемо і за даними 2017 року, коли підприємство має невеликий розмір прибутку:

а) валовий прибуток - 606 тис. грн.;

б) активи:

1) на початок періоду - 10421 тис. грн.;

2) на кінець періоду - 20545 тис. грн.;

в) балансовий прибуток - 301 тис. грн.;

г) власний капітал - 8802 тис. грн.

Середня вартість активів становить:

$$A = \frac{10421 + 20545}{2} = 15483 тыс. грн.$$

Валова рентабельність активів розраховується як відношення валового прибутку без виплат відсотків по кредиту до середньої вартості активів.

$$ВРА = \frac{606}{15483} * 100\% = 3{,}91\%$$

$$ФЛ_{0/100} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 14{,}9) * (\frac{0}{100}) = -8{,}9;$$

$$ЭФЛ_{10/90} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 14{,}9) * (\frac{10}{90}) = -0{,}99;$$

$$ЭФЛ_{20/80} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 16) * (\frac{20}{80}) = -2{,}45;$$

$$ЭФЛ_{30/70} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 16) * (\frac{30}{70}) = -4{,}2;$$

$$ЭФЛ_{40/60} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 16) * (\frac{40}{60}) = -6{,}53;$$

$$ЭФЛ_{50/50} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 16) * (\frac{50}{50}) = -9{,}79;$$

$$ЭФЛ_{60/40} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 25) * (\frac{60}{40}) = -25{,}62;$$

$$ЭФЛ_{70/30} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 25) * (\frac{70}{30}) = -39{,}86;$$

$$ЭФЛ_{80/20} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 25) * (\frac{80}{20}) = -68{,}33;$$

$$ЭФЛ_{90/10} = (1 - 0{,}19) * (3{,}91 - 25) * (\frac{90}{10}) = 153{,}75;$$

Негативне значення ефекту фінансового левериджу показує наявність високої частки ризику, що негативно впливає на рентабельність власного капіталу підприємства, тобто знижує її.

Таблиця 3.4 - Розрахунок ефекту фінансового левериджу

Варіант фінансової структури		Податковий коректор (1-Т) (2017 рік)	Диференціал фінансового левереджа		Коефіцієнт фінансового левериджу (СК / ЗК)	ЕФЛ	
власні кошти (СК),%	позикові кошти (ЗК),%		великий розмір прибутку (4397 тис.грн.)	невеликий розмір прибутку (855 тис.грн.)		великий розмір прибутку	невеликий розмір прибутку
100	0	0,81	11,19	-10,99	0,00	9,06	-8,90
90	10		11,19	-10,99	0,11	1,01	-0,99
80	20		10,09	-12,09	0,25	2,04	-2,45
70	30		10,09	-12,09	0,43	3,50	-4,20
60	40		10,09	-12,09	0,67	5,45	-6,53
50	50		10,09	-12,09	1,00	8,17	-9,79
40	60		1,09	-21,09	1,50	1,32	-25,62
30	70		1,09	-21,09	2,33	2,06	-39,86
20	80		1,09	-21,09	4,00	3,53	-68,33
10	90		1,09	-21,09	9,00	7,95	-153,75

Максимальне значення ЕФЛ за 2017 рік - 8,17 при структурі 50% позикового капіталу і 50% власного, тобто вона є оптимальною для даного підприємства. Це означає, що ТОВ «Агро-юг» в 2017 році повинна залучати кредити.

Розрахуємо яку рентабельність власних коштів отримує підприємство з різною структурою джерел фінансування (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 - Розрахунок рентабельності власного капіталу

Варіант фінансової структури			Питома вага, %		Рентабельність активів, %	Відсотки за кредит, %	Прибуток, тис. грн.			Рентабельність власного капіталу, %
власний капітал (СК), тис. грн.	позиковий капітал (ЗК), тис. грн.	сума, тис. грн.	СК	ЗК			до сплати відсотків за кредит	на сплату відсотків за кредит	після сплати відсотків з кредит і податків	
10858	0,00	10858,00	100	0	3,91	-	424,55	0,00	424,55	3,91
10858	1206,44	12064,44	90	10		14,9	471,72	179,76	291,96	2,69
10858	2714,50	13572,50	80	20		16	530,68	434,32	96,36	0,89
10858	4653,43	15511,43	70	30		16	606,50	744,55	-138,05	-1,27
10858	7238,67	18096,67	60	40		16	707,58	1158,19	-450,61	-4,15
10858	10858,00	21716,00	50	50		16	849,10	1737,28	-888,18	-8,18
10858	16287,00	27145,00	40	60		25	1061,37	4071,75	-3010,38	-27,73
10858	25335,33	36193,33	30	70		25	1415,16	6333,83	-4918,67	-45,30
10858	43432,00	54290,00	20	80		25	2122,74	10858,00	-8735,26	-80,45
10858	97722,00	108580,0	10	90		25	4245,48	24430,50	-20185,02	-185,9

Розрахунки в табл. 3.5 дозволяють зробити висновок, що оптимальна структура капіталу підприємства досягається за умови:

– не дуже великого розміру очікуваного прибутку - при питомій вазі власного капіталу - 90% і позикового капіталу - 10%;

– великого розміру очікуваного прибутку - при питомій вазі власного капіталу - 50% і позикового капіталу - 50%.

Рентабельність власного капіталу при цьому є максимальною, а також маємо максимальне значення ефекту фінансового ліверeджу:

– в умовах не дуже великого розміру очікуваного прибутку - (-0,99);

– в умовах великого розміру очікуваного прибутку - 8,17.

Прогнозований і фактичний розмір прибутку за останні три роки мав розміри, зазначені в табл. 3.6.

Таблиця 3.6 - Обсяги прибутку підприємства за останні три роки, тис. грн.

Роки	Прогнозний прибуток	Фактичний прибуток	Зміна,	
			тис. грн.	%
2018	1550	2056	506	32,65
2017	44	301	257	584,09
2016	1182	1430	248	20,98
Середній	925,33	1262,33	337	36,42

Математичне сподівання прибутку розраховується за формулою (1.3):

Дисперсія, варіація (D) - міра розсіювання значень прибутку щодо математичного очікування, яка розраховується за формулою (1.4).

$$D_j = (2056 - 1262{,}33)^2 * \frac{1}{3} + (301 - 1262{,}33)^2 * \frac{1}{3} + (1430 - 1262{,}33)^2 * \frac{1}{3} = 527393{,}56$$

Середнє квадратичне (стандартне) відхилення (σ) - відхилення очікуваного прибутку від середнього значення, яке розраховується за формулою (1.5).

$$\sigma_j = \sqrt{527393{,}56} = \pm 726{,}22 \text{ тыс грн.}$$

Тобто прибуток може бути 1262,33 ± 726,22, тобто від 536,11 тис. грн. до 1988,55 тис. грн.

Коефіцієнт варіації (V) - величина ризику відхилень, яка припадає на одиницю очікуваного доходу, який розраховується за формулою (1.6).

$$V_j = \frac{726{,}22}{1262{,}33} = 0{,}575$$

Таким чином, ризик отримання різного прибутку, як великого так і малого, досить великий.

Так як ймовірність отримання щороку дуже великих прибутків (більше 2 млн. грн.) мала, то підприємство очікує отримувати середні, а не дуже великі прибутки, і тому йому необхідно вибирати варіант структури капіталу в умовах невеликого прибутку. При цьому рентабельність власного капіталу очікується в розмірі 3,91% при рентабельності власного капіталу в 2017 році - 3,42% (у 2018 році 18,94%), а чистий прибуток зростає з 301 тис. грн. в 2017 році (2056 тис. грн. в 2018 році) до 424,55 тис. грн.

Висновки: таким чином, основними напрямками зниження фінансового ризику є:

а) диверсифікація довгострокових позикових коштів;

б) страхування ризиків короткострокових позикових коштів;

в) лімітування власних коштів.

Розглянуто нормативи обмеження коштів підприємства, а також форми диверсифікації ризиків, визначено ряд умов для використання послуг страховиків.

Для вирішення поставленого в кваліфікаційній роботі завдання на підставі структури капіталу підприємства були розраховані коефіцієнти фінансової автономії, фінансової залежності і маневреності власного капіталу. З розрахунків показників фінансової стійкості зроблено висновок, що оптимальною є структура з 50% власного і 50% позикового капіталу. На основі даного висновку було зроблено пропозицію збільшити обсяг позикових коштів підприємства за рахунок:

а) внесків інвесторів;

б) амортизаційних відрахувань;

в) довгострокового кредиту.

Було розглянуто варіант взяття довгострокового кредиту і проведено аналіз місцевих банків. Найвигідніші умови по кредиту для підприємства ТОВ «Агро-юг» визначені в банку «Райффайзен Банк Аваль».

Максимальне значення ЕФЛ за 2017 рік - 8,17 при структурі 50% позикового капіталу і 50% власного, тобто вона є оптимальною для даного підприємства. Це означає, що ТОВ «Агро-юг» в 2017 році повинно було залучати кредити.

ВИСНОВКИ

Дослідження, проведені в даній кваліфікаційній роботі дозволяють зробити наступні висновки:

Більшість управлінських рішень підприємства приймається в умовах невизначеності та економічного ризику. Щоб вижити підприємствам потрібно не уникати ризику, а вміти правильно оцінювати його ступінь і безпосередньо управляти ним з метою обмеження.

Ризик - це всеохоплююче явище, властиве всім господарюючим суб'єктам функціонуючим в умовах ринкових відносин.

Конкретні методи і прийоми, які використовуються при прийнятті та реалізації рішень в умовах ризику, в значній мірі залежать від специфіки підприємницької діяльності, прийнятої стратегії досягнення поставлених цілей, конкретної ситуації і т.п.

Система управління ризиком насамперед передбачає їх оцінку, результати якої дозволяють надалі вибрати найбільш оптимальний спосіб зниження ризиків. У підприємницької діяльності найбільш часто використовуються наступні шляхи зниження ризиків: придбання додаткових фірм, компаній з добре налагодженою системою впровадження нових технологій; залучення зовнішніх конкурентів - експертів з вузькою спеціалізацією; впровадження нововведень; максимальне використання минулого досвіду; диверсифікація; лімітування; страхування; страхування відповідальності; страхування і перестрахування; резервування коштів.

Дана робота була присвячена питанню організації системи управління ризиками на сільськогосподарському підприємстві. Була досягнута поставлена в кваліфікаційній роботі мета, а саме: проведення всебічних теоретичних досліджень в галузі управління ризиком підприємства, аналіз існуючого стану ТОВ «Агро-юг» щодо виявлення, оцінки і управління ризиками, здійснення власне оцінки ризиків, розробка заходів з удосконалення технології управління ризиком на підприємстві.

У теоретичній частині роботи була досліджена природа та економічний зміст ризику, розглянуто теоретичні основи управління ризиком на підприємстві, наведені загальні методи зниження ризику, розроблений механізм управління ризиками підприємства в сучасних умовах господарювання.

На основі теоретичних матеріалів був проведений аналіз впливу ризиків на функціонування підприємства на прикладі ТОВ «Агро-юг».

Найбільшу питому вагу на початок року становить стаття основних засобів (44,54% відповідно, і в 2017 році вона незначно зменшилася до 43,05%).

У підприємства є значна заборгованість за товари, роботи й послуги, вона має найбільшу вагу серед заборгованостей (1442 тис. грн., або 90,29% і тисяча чотиреста сімдесят одна тис. грн. або 90,86% відповідно). Негативним моментом є її збільшення протягом року на 29 тис. грн. або на 0,56%.

Згідно з аналізом ліквідності балансу активи діляться на чотири групи по зростанню ступеня ліквідності балансу, а пасиви - на чотири групи по зростанню ступеня настання терміну оплати. Нормальним вважається якщо найбільш ліквідні перші три групи активів перевищують відповідні групи пасивів, а четверті - навпаки. Аналіз показав що найбільш ліквідних активів повністю не вистачає для покриття найбільш термінових зобов’язань і є значний платіжний недолік на початку 2016 року - 1414,0 тис. грн. і на початку 2018 року - 664,0 тис. грн. Така динаміка свідчить про погіршення фінансового стану підприємства.

Наступні три співвідношення відповідають умовам оптимального співвідношення. Збільшення постійних пасивів відбувається за рахунок зростання показника нерозподіленого прибутку. Зазначений момент позитивно впливає на фінансову стійкість підприємства в цілому і на ліквідність балансу зокрема.

Як показують дані, чистий прибуток за 2016 рік зменшився на 1138 тис. грн. і становив 334,3 тис. грн. Зменшення прибутку пояснюється дуже

несприятливими погодними умовами цього року, що призвело до зростання витрат та зменшенню виручки від продажу. Зростання собівартості продукції становило 109,72%, в той час, як за той же період часу чистий дохід від реалізації зменшився на 3,98%. Ситуація покращилась в 2017 році, і чистий прибуток збільшився у порівнянні з 2016 роком на 45,36 % та склав 1837,38 тис. грн.

Всі показники рентабельності знизилися в динаміці, що є негативним явищем. Підприємство відчуває кризу інвестицій. Зменшення показників операційної рентабельності свідчить про збільшення непрямих витрат.

З урахуванням висновків, зроблених на основі аналізу фінансового стану досліджуваного підприємства, ризиків і методів, використовуваних для їх зниження, були розроблені рекомендації щодо вдосконалення системи управління ризиками.

Для ТОВ «Агро-юг» рекомендовані для впровадження наступні методи зниження ступеня ризиків:

– використання страхових інструментів для захисту власності і зниження ризику невиконання господарських договорів;

– резервування коштів для покриття непередбачених витрат. Визначення структури резерву на покриття непередбачених витрат рекомендується проводити на базі виявлення непередбачених витрат за видами витрат;

– лімітування при управлінні дебіторською заборгованістю і в позикової політиці. У систему нормативів, що забезпечують лімітування концентрації ризиків рекомендується включати: граничний розмір позикових коштів; мінімальний розмір активів в високоліквідній формі; максимальний період відволікання коштів в дебіторську заборгованість.

Таким чином, основними напрямками зниження фінансового ризику є:

а) диверсифікація довгострокових позикових коштів;

б) страхування ризиків короткострокових позикових коштів;

в) лімітування власних коштів.

Розглянуто нормативи обмеження коштів підприємства, а також форми диверсифікації ризиків, визначено ряд умов для використання послуг страховиків.

Для вирішення поставленого в кваліфікаційній роботі завдання на підставі структури капіталу підприємства були розраховані коефіцієнти фінансової автономії, фінансової залежності і маневреності власного капіталу. З розрахунків показників фінансової стійкості зроблено висновок, що оптимальною є структура з 50% власного і 50% позикового капіталу. На основі даного висновку було зроблено пропозицію збільшити обсяг позикових коштів підприємства за рахунок:

а) внесків інвесторів;

б) амортизаційних відрахувань;

в) довгострокового кредиту.

Було розглянуто варіант взяття довгострокового кредиту і проведений аналіз місцевих банків. Найвигідніші умови по кредиту для підприємства ТОВ «Агро-юг» визначено в банку «Райффайзен Банк Аваль».

Максимальне значення ЕФЛ за 2017 рік - 8,17 при структурі 50% позикового капіталу і 50% власного, тобто вона є оптимальною для даного підприємства. Це означає, що ТОВ «Агро-юг» повинно залучати кредити.

Таким чином, всі поставлені перед дослідженням завдання виконані.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс. Учет від 16.01.2003 № 436-IV.// Відомості Верховної Ради України. -2004. -№ 1. - с. 21.
2. Закон України «Про господарські товариства»: від 19 вересня 2001 р. (З подалі змінамі и ДОПОВНЕННЯ) // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 49. - с. 683.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати": наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 87 // Все про бухгалтерський облік. - 2001. - № 37 (583) зі змінами та доповненнями.
4. М. Азаренкова Аналіз моделювання та управління ризиком (в схемах і прикладах): Навчальний посібник. - «Новий Світ-2000», 2011. - 240 с.
5. Альгин А.П. Ризик і його роль в суспільному житті. - М.: Думка, 2008. - 188 с.
6. Д. Аверичев. Вибір джерела фінансування - URL: www.directorinfo.ru
7. Безнос С.В., Герасимова М.В., Крючкова І.Р. Управління структурою фінансових джерел підприємства [Електронний ресурс] / Безнос С.В., Герасимова М.В., Крючкова І.Р. // Матеріали ІІ міжнародної інтернет-конференції «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту» 23 травня 2013, Одеса: ОНПУ, 2013, с. 29-30. / Режим доступу: http://economics.opu.ua/files/science/2013/23.05/s1_m2.pdf
8. Борисова Т. М. Теоретичні аспекти управління ризиком на підприємстві / т М Борисова // Актуальні проблеми економіки. - У 2010 р .., С. 116-120)
9. Бєляєв А. А. Антикризове управління / А. Бєляєв, Е. М. Коротков. - М .: Изд. "Юніті-Дана", 2009. - С. 221.
10. Балахініна А. В. Управління підприємством в умовах невизначеності і ризику / А. В. Балахініна // Управління розвитком. - 2011. - №. 20. - С. 159.

11. Бартон Л., Шенкір Г., Уокер Л. «Комплексний підхід до ризик-менеджменту: чи варто цим займатися» М .: Изд. Буд. Вільямс 2012 р.
12. Бачкаї Т. Господарський ризик і методи його вимірювання / т Бачкаї, Д. Месен [и др.]. - М .: Економіка, 2009. - 184 с.
13. Мілошевич Н.В. Страхування підприємницьких ризиків в Україні. III Міжнародна науково-практична конференція. «Проблеми забезпечення економічного розвитку промислових підприємств» - Одеса, ОНПУ, 28-29 вересня 2015 – Режим доступу http://economics.opu.ua/files/science/form_ek_rozv/2017/s6.pdf
14. Вахрін П.І., Нешітой А.С. Фінанси: Підручник для вузів. - 3-е изд., Перераб. і доп.-М .: Видавничо-торгова корпорація «Дашков і Ко», 2011. - 196 с.
15. І.В.Воронова, Джерела фінансування підприємницької діяльності - URL: finance0.info
16. Мілошевич Н.В. Страхування інноваційних ризиків. Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційна культура суспільства: механізми формування та розвитку», 27 лютого-2 березня 2013 р., м. Сімферополь с. 47-50
17. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємництві: [монографія] / В. Вітлінський, Г. І. Великоиваненко. - М .: КНЕУ, 2009. - 480 с.
18. Вітлінський В.В., Верченко П. І., Сігал А.В., Наконечний С.І. Економічний ри- зик: ігрові моделі. - До.: Фінанси, 2013.- 446 с.
19. Герасимова М.В., Безнос С.В. Структура капіталу елеваторних підприємств та шляхи її оптимізації для поліпшення фінансового стану / Герасимова М.В., Безнос С.В. // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку країни» 25-26 січня 2014 року, - Т. II - Чернівці: БЕФ, 2014. с.30-31.

20. Гадзевич А. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств: навч. посібник. / А. І. Гадзевич. - М., 2009. - 177 с.
21. Гранатуров В.М. Економічний ризик: сутність, методи вимірювання, шляхи зниження. - М.: Дело и Сервис, 2009. - 112 с.
22. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: [навчальний посібник] / Л. І. Донець.- М .: Центр навчальної літератури, 2011. - 320 с.
23. Дєєва Н. Н. Фінансовий аналіз: навч. посібник. / Н. М. Дєєва, А. І. Дедікова. - М .: ЦУЛ, 2011. - 328 с.
24. Заярная, Н.М. Інвестиційний ризик та його кількісна оцінка [Текст] / Н.М. Заярная, А.А. Гузєєва // Вісник НЛТУ України. - 2012. - № 16.6. - С. 282- 285
25. Івченко І.Ю. Економічні ризики: навчальний посібник - К.: ЦУЛ, 2013. - 304 с.
26. Кріскевіч Є.І., Фінанси і кредит: Навчальний методичний посібник. - Томськ: Томський міжвузівський центр дистанційної освіти, 2009. - 46 с.
27. Ковальов В.В., Фінанси підприємств: Навчальний К .: ТК Велбі, Вид-во Проспект, 2012. - 215 с.
28. В.В. Лук'янова, Т.В. Головач Економічний ризик: навчальний посібник - М .: Академвидав, 2011.- 464
29. Мартьянов А.І., Макух Т.А. Оптимізація фінансових ресурсів підприємств в умовах глобальної фінансової кризи / А.І. Мартьянов, Т.А. Макух Т.А. .// Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. - №1. 2010.Положеніе (стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Баланс": наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 87 // Все про бухгалтерський облік. - 2001. - № 37 (583) зі змінами та доповненнями.
30. Мілошевич Н.В. Страхування кредитних ризиків в Україні../ Н.В. Мілошевич // Науково-практичний журнал «Економічні студії», м. Львів, «Львівська економічна фундація», – 2015,2(06) – С.113-117

31. Найт Ф.Х. «Ризик, невизначеність і прибуток» переклад з англ. М .: Справа 2014р.
32. Фінанси, грошовий обіг і кредит: Підручник. Короткий курс. / Под ред. д.е.н., проф. М.Ф. Самсонова.-М .: ИНФРА-М, 2010. - 140 с.
33. Ступаков, В.С., Токаренко, С. Ризик-менеджмент - М.: Фінанси і статистика, 2009, с. 288.
34. Писаревський І. М. Управління ризиками: [навч. посібник] / І. М. Писаревський, А. Д. Стешенко. - Харків: ХНАМГ, 2012. - 124 с.
35. Сорока П. М. Економічні та фінансові ризики: [навч. посібник. для дистанційного навчання] / П. М. Сорока, Б. П. Сорока; [По наук. ред. А. Д. Гудзинського]. - М .: Університет «Україна», 2006. - 266 с.
36. Кім Ю.Г. Фінансові ризики в системі фінансово-економічної безпеки підприємства / Ю.Г. Кім // Фінанси. - 2010. с. 44-46.
37. Лапуста М. Г. Ризики в Підприємницьке діяльності / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. - М .: ИНФРА-М, 2007. - 224
38. Клименко С. М. Обгрунтування господарських рішень і оцінка ризиків: [навч. посібник] / С. М. Клі¬ Менко, А. С. Дуброва. - М .: КНЕУ, 2007. - 252 с.
39. Лук'янова В.В. Економічний ризик: [навч. посібник.] / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. - М .: Академ-видав, 2008. - 464 с.
40. Черська Р.В., Фінанси: Навчальний посібник. - М., 2008. - 118 с.
41. Шахов В.В. Страхування: Підручник для вузов-К .: ЮНИТИ, 2010.-311с.